

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Острозька академія»
Навчально-науковий інститут соціально-гуманітарного менеджменту
Кафедра філософії та культурного менеджменту

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня магістра
на тему:
«Позиція Римо-католицької церкви щодо основних питань біоетики»

Виконала студентка VI курсу, групи МК-61
спеціальності 031 Релігієзнавство
освітньо-професійної програми «Релігієзнавство»
Пономарьова Марина Олександрівна

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ
Протокол №5
Засідання філософії
та культурного менеджменту
Від 16 листопада 2021 року
Завідувачка кафедри:
доц. Петрушкевич М. С.

Керівник - кандидат історичних наук, доцент,
Альошина Оксана Анатоліївна
Рецензент – доктор історичних наук, професор
Шеретюк Руслана Миколаївна

Острог, 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 БІОЕТИКА ЯК НАУКА	6
1.1. Сутність біоетики.....	6
1.2. Аналіз офіційних документів Римо-католицької церкви.....	20
Висновки до розділу 1.....	43
РОЗДІЛ 2. РОЗГЛЯД ОСНОВНИХ ПИТАНЬ БІОЕТИКИ В КАТОЛИЦИЗМІ	46
2.1. Евтаназія: допомога чи вирок.....	46
2.2. Аборт.....	55
2.3. Репродуктивні технології (штучне запліднення).....	61
2.4. Сурогатне материнство.....	64
2.5. Клонування.....	67
2.6. Самогубство.....	71
Висновки до розділу 2.....	74
ВИСНОВКИ.....	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	83

ВСТУП

Сьогодні серед багатьох соціальних інституцій, діяльність яких стала особливо активною у кінці ХХ – поч. ХХІ ст., є Римо-католицька церква. Це виявляється у формуванні документів (зокрема, виділяється цілий ряд документів Другого Ватиканського собору (1962-1965 р.), які змінили, осучаснили відношення Католицької церкви до світу. Розробка таких документів сприяла появі виважених і офіційних положень щодо позиції церкви по відношенню до соціуму та місця людини в ньому, а також прав кожного індивідууму, зокрема на життя, здоров'я та смерть. Зважаючи на те, що кількість громадян України, які визнають себе релігійними, становить 89,5 % [65], можна зробити висновок про значну суспільно-політичну роль церкви в їх житті. В цьому руслі видається актуальним та важливим вивчення ставлення церкви до біоетичних питань у сучасному світі.

Одним з аспектів цього питання є проблема гуманного ставлення до невиліковно хворої людини, зокрема, наприкінці життя. Згідно підрахунків експертів ДП «Інститут паліативної та хоспісної медицини» [22], таких громадян в Україні – 500 тис. осіб, а також не менше 1 млн. членів їхніх родин, яким має надаватися паліативна та хоспісна допомога [20, с.107]. Коли людина наближається до смерті, стають актуальними питання, що пов'язані зі світоглядом та етичною позицією людини: право на життя, евтаназія, право на гуманне ставлення до хворого аж до його смерті, застосування ліків, що містять в собі наркотичні речовини чи можливість вирішувати всі питання, що стосуються його здоров'я. Вивчення доктринальних документів церкви, думки діячів римо-католицької церкви, зокрема священнослужителів та простих людей, що відносять себе до цієї конфесії, щодо їх відношення до перерахованих та багатьох інших питань з галузі біоетики, може дати поштовх до пошуку нових рішень цих питань, відповідей на них та нових сучасних можливостей для віднайдення способів допомоги тяжкохворим церковними громадами.

Актуальність роботи зумовлена важливістю комплексного вивчення основних положень біоетики у сучасному римо-католицизмі, адже католицька церква та її соціальна доктрина протягом усього свого існування приділяє значну увагу трактуванню біоетичних питань, які виникають в суспільстві, а особливо у сучасному світі, що стрімко розвивається. Сьогодні перелік питань, що стосуються біоетики значно розширився і набув нового важливого значення, а, отже, ця проблема потребує більш детального дослідження.

Аналіз останніх досліджень. Аналіз наукової літератури, яка стосується даної тематики свідчить про значну кількість праць, які торкаються біоетики та її основних питань, висвітлені перш за все у соціальному вченні Римо-католицької церкви.

Масив історіографії, присвячений біоетиці і її основним проблемам з позиції католицької церкви, представлений у аналітичних статтях Л. Бачинської, Н. Петришина, І. Бойка, Й. Дробик, В. Засухіна, А. Іванова, Г. Кришталя, Р. Мартич, І. Силуянової, Н. Петришина, Л. Погорілої, М. Яреми, О. Шепетька, С. Шкіля та ін. Проте зазначені дослідники лише частково розглядали це питання в загальному контексті соціального вчення церкви, а не досліджували як окрему проблему. Нині дуже мало наукових розвідок вітчизняних дослідників з даної теми, що ще раз вказує на актуальність даної теми.

Метою роботи є осмислення біоетичних проблем, таких як клонування, аборт, штучне запліднення, евтаназія Римо-католицькою церквою в умовах сучасного світу.

Мета роботи зумовила такі **завдання**:

- проаналізувати офіційні документи Римо-католицької церкви;
- з'ясувати поняття біоетики, основних питань та їх розуміння Римо-католицькою церквою;
- розкрити специфіку поняття евтаназії та його розуміння у сучасному римо-католицизмі;

- висвітлити питання абортів та ставлення до нього у Римо-католицькій церкві;
- охарактеризувати питання репродуктивних технологій;
- проаналізувати ставлення Римо-католицької церкви до практики сурогатного материнства;
- розглянути питання клонування та його проблематику у вченні римо-католицизму;
- проаналізувати специфіку поняття самогубства та його переосмислення сучасною Римо-католицькою церквою.

Об'єкт дослідження – сутність поняття біоетики.

Предмет – осмислення основних питань біоетики у сучасній діяльності Римо-католицької церкви.

При проведенні дослідження був використаний **комплекс методів**, а саме – джерелознавчий; системного аналізу та синтезу, порівняння.

Матеріалом дослідження слугували теоретичні джерела, зокрема архівні матеріали, інтернет-статті та публікації, книги та тексти документів.

Новизна роботи визначається насамперед предметом дослідження і полягає у здійсненні комплексного філософського-релігієзнавчого аналізу біотичної проблематики у вченні Римо-католицької церкви. З'ясовано, що Римо-католицька церква, аналізуючи біоетичні питання, пропонує повернутися до витоків важливості та цінності людського існування та намагається використовувати всі засоби для збереження земного життя.

Практичне значення роботи представляє собою можливість використання її результатів при читанні курсу лекцій з філософії, релігієзнавства, біоетики, при підготовці спецкурсів та спецсемініарів.

Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1

БІОЕТИКА ЯК НАУКА

1.1. Сутність біоетики

Варто розуміти, що біоетика як наука почала розроблятися порівняно недавно, зокрема першу книгу, присвячену цьому питанню, написав американський учений В. Р. Поттер у 1969 році під багатообіцяючою назвою «Біоетика — міст у майбутнє» [11].

Поштовхом до розвитку моделі біоетики стало злочинне застосування медичних знань для дослідів на людях в нацистській Німеччині. Нацисти проводили експерименти над в'язнями концтаборів, що спостерігати процеси помирання від переохолодження, а також після введення смертельних доз ліків і т. п. Ці експерименти були названі на Нюрнберзькому суді в 1945 році, «злочинами проти людства». Нюрнберзький кодекс, виданий за матеріалами слідства у 1947 році, став першим в історії міжнародним зведенням правил щодо проведення експериментів на людях. Прямим наслідком Нюрнберзького кодексу стало ухвалення Женевської декларації (1948 р., остання редакція – 1994 р.), яка була покликана замінити «клятву Гіппократа» в умовах післявоєнного суспільства. У цій декларації, зокрема, говориться: «... (присягаюся) не дозволити обставинам, пов'язаним з (...) віросповіданням расовою приналежністю, статтю, національністю, політичними переконаннями, сексуальною орієнтацією або соціальним положенням перешкоджати виконанню мого обов'язку перед пацієнтом» [86, с. 15-16].

Для детальної регламентації експериментів за участю людей у 1964 році Всесвітня Медична Асоціація прийняла Гельсінську декларацію, що регламентує етичні аспекти таких досліджень. У декларації, зокрема, говориться: «Загальна схема і план проведення кожного типу дослідження

мають бути чітко описані в протоколі, який подається на розгляд і затвердження спеціальної комісії. Члени комісії мають бути незалежні від осіб, які проводять дослідження і спонсора дослідження. Склад комісії формується відповідно до законодавства країни, в якій проводиться дослідження».

Такі комісії, організовані в різних країнах, отримали назву «комісій з етики» або «етичних комітетів». В Україні такий комітет створений при Державному фармакологічному центрі МОЗ України. В ЄЕС функціонує Європейське агентство з оцінки лікарських препаратів (латиницею – ЕМЕА). А найстарішим утворенням такого типу є Управління з контролю за харчовими продуктами і лікарськими препаратами у США – FDA. Попри деякі розбіжності у фактичних правах цих комісій вони повністю відповідають функціям, покладеним на них положеннями Гельсінської декларації.

Подальшим розвитком положень Гельсінської декларації стала Конвенція Ради Європи «Про права людини і біомедицину», прийнята в 1996 році. У конвенції обумовлені права пацієнтів і обов'язки лікарів, вносяться істотні та конкретизовані обмеження на використання окремих груп пацієнтів, їх органів і тканин, а також ембріонів людини для біомедичних досліджень. Стаття 2 конвенції чітко стверджує, що «інтереси і благо окремої людини превалюють над інтересами суспільства і науки».

Нюрнберзький кодекс, Женевська і Гельсінська декларації та згадана Конвенція Ради Європи дотепер є найважливішими документами, які лежать в основі практики сучасної біоетики. Виклад принципів біоетики в посібнику заснований саме на дотриманні положень цих документів [86, с. 15-16].

Біоетика має свої теоретичні основи, такі як філософська антропологія (М. Шелер), феноменологія (Е. Гуссерль), а також філософія персоналізму, кожна з яких ставить в центрі людину, і наголошує на її особливій цінності, говорячи, що вона є унікальним творінням та має власну гідність і цінність. Звісно, що разом із даними напрямками філософської думки суттєво

відображують сутність біоетики вчення Томи Аквінського та неотомізм, в основі яких лежить переконання про те, що людина залишається людиною навіть вона з певних причин не може в повній мірі користуватись власним розумом.

Біоетика для європейських вчених постає перш за все як етика життя, а тому її основні принципи в тій чи іншій мірі розроблялись у багатьох філософських та теологічних вченнях. Зокрема вдалим поєднанням цих принципів стала філософсько-етична концепція, розроблена відомим німецьким науковцем - Альбертом Швейцером (1875–1965). Вчений у своїй праці «Культура та етика», що була опублікована в 1923 р., вперше ґрунтовно пояснив принципово нову етику, яку назвав – етикою благоговіння перед життям [50, с. 70-71].

Якщо звернутись до наукового представлення розвитку біоетики, то можна побачити, що є різні класифікації її генезису. Найбільш зрозумілою та обґрунтованою вважається класифікація, запропонована проф. Силуяною І. В. Згідно з даною класифікацією, сьогодні можна виділити декілька рівнів розвитку біоетики, кожен з яких визначає певний етап її становлення та формування головних принципів моралі, що і складають ціннісно-нормативний зміст сучасної біомедичної етики. Вчена вирізняє чотири рівні (моделі):

- 1) принцип «не зашкодь» (модель Гіппократа);
- 2) принцип «роби добро» (модель Парацельса);
- 3) принцип «виконання обов'язків» (деонтологічна модель);
- 4) принцип «поваги прав та гідності людини».

Проте говорячи про моральну основу, на яку має опиратись сучасна біоетика, це є сформовані норми та вимоги Нюрнберзького кодексу (1947 р.), який був укладений та затверджений у ході судового процесу в справі 23 нацистських лікарів, звинувачених у військових злочинах і злочинах проти людства під час другої світової війни [50, с. 71-72].

Незважаючи на те, що біоетика є нещодавно створеною наукою, її теоретичний та практичний досвід знань та вмінь є великим, адже вміщає в собі масив історичних подій, починаючи від вчення давньогрецького лікаря Гіппократа. Проте саме після Другої світової війни проблема біоетики та її головних питань набуває особливої цінності та актуальності. Варто зауважити, що саме Нюрберзький процес, а саме розкриття на ньому багатьох лікарських злочинів, після якого «світ поставив під сумнів добросовісність лікарів та лікарську етику», вважається одним із найважливіших передумов для актуалізації та дослідження біотичних питань. Зокрема Жак Судо, католицький вчений та філософ, схиляється до цієї думки, а також наводить приклади різних пізніших експериментів, що проводили лікарі над невинними людьми похилого віку, зокрема «введення бруклінськими лікарями ракових клітин літнім пацієнтам без їхньої згоди, введення вірусу гепатиту в організм фізично несправних дітей тощо» [67, с. 97-98].

Сьогодні позиція Римо-католицької церкви та суспільства щодо визначення суті поняття біоетики є схожою: «Біоетику розглядають як науку про моральність людської поведінки у біологічно-медичній галузі та в сфері охорони здоров'я стосовно її відповідності моральним нормам та цінностям» [79, с. 292].

Марія Ярема вказує, що на відміну від православної, а також протестантської моралі, у католицькій етиці вагоме місце займає вчення про природний закон, який фактично ототожнює християнську мораль з людською природною мораллю. Таким чином, метою католицької моралі можна назвати життя відповідно до природного закону, тоді як метою православної моралі є життя у Христі, тобто обожествлення. Таке твердження зовсім не означає, що католицька мораль не визнає життя в Бозі як остаточну ціль існування людини, а отже, й остаточну ціль людської моралі. Йдеться лише про те, що життя відповідно до природи,

тобто за природним законом, є способом життя згідно з Божим промислом. [104, с. 129]

Після Другого Ватиканського собору, що завершився у 1965 році, змінилась сама Церква, а, отже, і деякі усталені погляди на ті явища чи речі, що хвилювали людей. Під час відкриття собору Папа Іван XXIII зазначив, що «одна справа є основа віри, друга – як вона передається сучасникам». Опісля, його наступник, Папа Павло VI, визначив чотири точки для обговорення: точне визначення концепції Церкви, віднова Католицької Церкви, єдність християн, діалог із сучасним світом. Така візія «породила» феномен, який зібрав багатьох єпископів, сприяв розумінню суспільством Другого Ватиканського собору як щось відкрите до суспільства, і, водночас, показав його як значну церковну подію. А найважливіше – мав світовий відгомін через висвітлення у провідній світовій пресі, зокрема в *New York Times*, *Unità* і *Le Monde* [103].

Собор прийняв багато важливих документів, що стосувались життя християнина, сім'ї, виховання дітей, питань життя та смерті, статевих стосунків, та велику кількість етико-медичних, біотичних питань, що хвилюють суспільство та церкву тоді і сьогодні. Зрозуміло, що серед найбільш важливих проблем Римо-католицька церква виділяє практику абортів (в тому числі проблеми, що стосуються розвитку ембріона), використання стовбурових клітин, репродуктивні технології, сурогатне материнство, евтаназія, як проблема, що сьогодні має набагато ширший розголос та практику прийняття/використання у багатьох країнах, трансплантація органів, самогубство та ряд інших.

Відома дослідниця питань біоетики Людмила Погоріла у своїх працях пише, що основою морально-етичного вчення Римо-католицької церкви є думка про те, що людина є найдосконалішим Божим творінням, а її життя є подарунком Господа, і саме тому жодна інша людина не має права втручатись у процес фізичного існування іншої людини – від зачаття до природної смерті. Католицька церква особливо наголошує на особливій

людській цінності та індивідуальності, зокрема все частіше піднімається питання жінки, та на її розумовому та чуттєво-інтуїтивному потенціалі, що може зробити значний внесок у більш глибоке вивчення моральної самосвідомості людини. А в контексті біоетики, залучення жінок задля збереження фізичної та моральної людської цілісності сприятиме все глибшому вирішенню важливих проблем. І звісно на ролі жінки постійно наголошується у розгляді питань абортів та репродуктивних технологій. Саме тому ці питання все частіше піднімаються у різноманітних документах, статтях, виступах, засобах масової інформації [67, с. 100].

Людмила Погоріла також зазначає, що незважаючи на те, що у вченні Римо-католицької церкви ретельно досліджуються усі етапи формування та розвитку людини, найбільш важливим постає питання зародження життя, ще від ембріонального розвитку. У процесі творіння життя, через поєднання чоловіка та жінки, особлива роль покладається саме на жінку, як на лоно, що виношує та дає життя новій людині, і назавжди стає найближчою для власної дитини, постійно оберігає та доглядає за нею [67, с. 100].

Ще у своїй енцикліці від 1968 року *Humanae Vitae* («Людське життя») папа Павло VI застеріг людство від небажаних впливів щодо технологічного втручання в межі людського організму, а, особливо, відтворення людини шляхом механічного втручання, й поставив перед суспільством питання: «чи для сучасної людини, з підвищеним почуттям відповідальності, не настав час, коли передавання життя повинно регулюватися її розумом та волею, а не біологічними ритмами її організму?» [19, с. 118-119].

Завжди втручання у досконале життя, створене Богом, несе за собою негативні наслідки, навіть якщо на меті були певні благородні цілі. Римо-католицька церква безперервно закликає науку, що постійно розвивається не втручатись у сферу Бога, адже наприклад, за вченням церкви, лише через взаємний духовний та фізичний статевий акт подружжя зможе

спроєктувати повноцінне нове життя. Церква вчить, що для правильного розвитку людини, як індивідуальності, не потрібно залучати у делікатне питання зародження життя сторонню біолого-медичну допомогу, адже лише природній спосіб зачаття зможе дати майбутній дитині особливі умови для гармонійного розвитку.

Тому Римо-католицька церква, оцінюючи різні види репродуктивних технологій, з морально-етичної точки зору не визнає прийнятною жодну з них. Яким би шляхом не було здійснено запліднення – гомологічною чи гетерологічною інсемінацією або інтракорпаральним чи екстракорпаральним заплідненням – все одно таке штучне відбивається на гідності людської особи. Звісно обираючи та захищаючи лише природній шлях відтворення життя, Церква не просто слідує біблійному закону та традиціям, вона передбачає можливі негативні наслідки. Адже наприклад явище банків ембріонів, постійно викликає палкі дискусії навколо своєї діяльності, тому що крім морально-етичної, виникає біологічна, а також правова проблема питання. Донорство є анонімним в обов'язковому порядку, але лікарі, при заплідненні різних жінок спорідненими ембріонами, не можуть виключити народження однокровних братів та сестер, які нічого не будуть знати про свій кровний зв'язок. Це означає, що в майбутньому є невеликий відсоток формування відносин, і укладання шлюбу, що не тільки забороняється з юридичної сторони, але й має великий генетичний ризик для їх майбутніх нащадків [67, с. 102-103].

Католицька церква навіть якщо дозволяє певні репродуктивні технології, закликає подружні пари, які зіткнулись із проблемою безпліддя, уникати від непередбачуваних наслідків і непередбачуваних нюансів, що може тягнути за собою таке втручання.

Сьогодні у католицькій біоетиці часто піднімаються проблеми, що пов'язані не тільки з народженням людини, а й із завершенням її життя. У зв'язку з використанням новітніх технологічних засобів, які мають можливість продовжити біологічне існування людського організму, з

кожним роком питання евтаназії набирає все більшої актуальності. Звісно прихильники етаназії кажуть, що достойна смерть, краще ніж життя у муках, коли страждає не лише хвора людина, але і її сім'я, тому важкохворі мають право на власне рішення щодо закінчення життя. Але з іншого боку противники евтаназії, зокрема і Римо-католицька церква, вбачає у діях лікаря, що дозволив евтаназію чи допомагає такій людині, елемент вбивства, а у діях пацієнта – рішення про самогубство, зрозуміло, що у такій формі це є важким гріхом.

Дослідниця Галина Кришталь пише, що співпраця лікаря з таким пацієнтом і власне, дії самого хворого для католицької моралі є бунт проти Божого дару й завжди буде розглядатися як зло по відношенню до задуманого Всевишнім плану. Неодноразово порушуючи це питання в документах, статтях, промовах, глави Ватикану закликають відмовитись від евтаназії, мотивуючи це тим, що «по-перше, евтаназія є дією, яка протиставляється Богові. Тільки Бог має таку владу», і «коли людина, засліплена своєю дурістю та егоїзмом, присвоює її собі, тоді неминуче робить з неї знаряддя несправедливості та смерті». По-друге, евтаназія цілить у найвищу цінність людини – життя. По-третє, евтаназія неприйнятна тому, що підриває загальне добро суспільства» [49, с. 96-97].

Що стосується позиції Римо-католицької церкви щодо абортів є досить промовистим коментар митрополита Сан-Франциско архієпископа Сальваторе Корділеоне. В інтерв'ю, що вийшло на шпальтах «Washington Post», ієрарх засудив рішення католиків-політиків, які противляться новому техаському закону, що забороняє аборти після 6 тижня вагітності. Архієпископ Корділеоне не назвав імен і не погрожував екскомунікою конкретним особам.

Ієрарх підкреслив подібність нинішньої проаборотної політики до інституціональної расової дискримінації, що існувала у Сполучених Штатах ще у першій половині ХХ століття. Він навів приклад архієпископа Джозефа Руммеля, лідера громадянських прав, який у той час керував

дієцезією Нового Орлеану. «На противагу багатьом єпископам, він радикально спротивився сегрегації. Люди протестували, а він терпеливо переконував, що вона не згідна з Євангелієм», — сказав митрополит Сан-Франциско.

Ієрарх зазначив, що архієпископ Руммель не вагався накласти екскомуніку на політиків, які відкрито підтримували моральне зло. Він піддав анафемі колишнього суддю, відомого письменника та організатора демонстрацій на підтримку расової сегрегації. «З часом двоє з них розкаялися і померли як католики. Отже, то був добрий рух. Єпископ визнав, що не може допустити публічної підтримки расизму такими впливовими людьми, оскільки це веде інших до гріха», — сказав архієпископ Корділеоне. «Неможливо бути добрим католиком і підтримувати право на вбивство неповинних людських істот. Відповіддю на складну вагітність є не насильство, а любов, зарівно до матері і до дитини», — підсумував він [36].

Оскільки Римо-католицька церква активно слідкує за подіями в світі, а особливо в тих питаннях, що можуть зачепити почуття вірних церкви, то Конгрегація віровчення не могла оминати проблему дискусій тему формулювання національної політики, у якій беруть участь єпископи США, і як мета ставиться «розв'язання ситуації католиків, які виконують публічне служіння і підтримують законодавство, що дозволяє аборти, евтаназію або інше моральне зло». Листа у цій справі до голови Конференції католицьких єпископів Сполучених Штатів, архієпископа Хосе Гомеса, вислав префект Конгрегації віровчення, кардинал Луїс Ладарія Феррер SJ.

Префект доктринальної конгрегації послався на те, що сказав до кількох груп американських єпископів під час їхніх візитів «ad limina» у 2019-2020 роках. А саме, що «плідний розвиток політики в цій царині вимагає, щоб діалог відбувався у два етапи: насамперед серед самих єпископів, а потім між єпископами та католицькими політиками pro-choice

у межах їхніх юрисдикцій». А також у листі до архієпископа Гомеса кардинал Ладарія підкреслив, що даний спосіб вирішувати політичні питання не може захоплювати та концентрувати владу окремого єпископа в його дієцезії у цьому питанні. Це вимагає майже повної єдності, і було б неправильним представляти аборти і евтаназію як «єдині серйозні питання католицького морального та соціального вчення, що вимагають найповнішого рівня відповідальності з боку католиків» [18].

Лист кардинала Ратцінгера від 2004 року, що ніколи не був оприлюднений Ватиканом, говорив: «Якщо йдеться про тяжкий гріх абортів чи евтаназії, коли формальна співпраця певної особи стає очевидною — у випадку католика-політика це розуміється як послідовне провадження кампанії та голосування за дозвільні закони стосовно абортів та евтаназії, — його пастир повинен із ним зустрітися, повчити його про доктрину Церкви, інформуючи його, що він не повинен приступати до Святого Причастя, доки не покінчить з об'єктивною ситуацією гріха, та застерігаючи його, що в іншому разі йому буде відмовлено у Євхаристії». Коли «запобіжні старання не приносять результату або є неможливими», а ця конкретна особа, з тривалою впертістю, надалі хоче приступати до Пресвятої Євхаристії, «служитель Святого Причастя повинен відмовити в його уділенні особі явно не гідній», — написав кардинал Ратцінгер, цитуючи декларацію Папської ради інтерпретації юридичних текстів на тему приймання Святого Причастя людьми розлученими, які перебувають у повторних зв'язках [18].

А також в світлі останніх подій, у Франції Національна асамблея ухвалила проєкт біоетичного закону, який дозволить лесбійським парам отримати доступ до штучного запліднення. Зокрема, на початку лютого 2021 р. Сенат відмовився голосувати за скасування найважливіших пунктів біоетичного закону, які раніше ухвалила нижня палата парламенту — Національні збори, тобто про штучне запліднення для лесбійських пар та генетичні маніпуляції з ембріонами.

Католицька церква одразу висловила свою позицію. Біоетичний закон обмежує роль сім'ї як дарувальниці життя і відчиняє у майбутньому двері для подальших небезпечних правових рішень, зокрема, евтаназії, — вважає єпископ Дені Жаше, голова Комісії єпископату зі Вселенської місії Церкви, керівник Радіо Нотр-Дам.

Єпископ також зазначає: «Цей закон робить можливим штучне запліднення без участі чоловіка-батька для лесбійських пар. Завдяки цьому дві жінки зможуть мати законну дитину. А батько буде виключений із процесу запліднення» [88].

«Церква виступає проти цього закону і захищає святість життя, даного Богом дитині, яка має батька та матір, — підкреслює ієрарх. — Для тих, хто не може мати дітей природним чином, є усиновлення. Цей закон мінімізує роль сім'ї як дарувальниці життя і відчиняє двері для подальших небезпечних правових рішень. Він також збільшує термін для переривання вагітності, що у Франції, на жаль, законно. Така логіка не виключає також у майбутньому легалізацію евтаназії», — пояснює єпископ Жаше.

«Є суспільний тиск, щоби її впровадити, а це, зрештою, може призвести до жахливих актів знищення життя. Не ми, а Бог вирішує, коли має настати кінець життя; ми не господарі життя. У Франції розвинена паліативна опіка і є змога запропонувати гідне завершення життя та зменшення страждання, які становлять людський елемент наприкінці життя», — підкреслює ієрарх [88].

Проте у Європі намагаються легалізувати і інший спосіб штучного запліднення – сурогатне материнство. Останнім часом сурогатство набуло розголосу завдяки українській клініці, що опублікувала в інтернеті відео, в якому показано колиски 46 дітей, яких через пандемію коронавірусу і зачинені через це кордони не змогли забрати замовники. З цього приводу активізувалися гомосексуальні середовища (зокрема в Італії); вони проводять в медіа багатьох країн промо-акції цієї процедури як альтруїстичного жесту, пише Vatican News.

«Матка в оренду», що пропагується як сурогатне материнство — це договір, згідно з яким жінка зобов'язується за гроші завагітніти шляхом штучного запліднення, народити дитину і передати її клієнтам — зазвичай безплідним парам. У більшості країн Європи — зокрема в Польщі, Австрії, Болгарії, Хорватії, Німеччині, Норвегії, Іспанії — сурогатне материнство повністю заборонене законом. Тому пари з проблемою безплідності, а також дедалі більше лесбійських і гей-пар, виїжджають до країн, де воно дозволене, як наприклад, в Росії чи Україні, щоб найняти там сурогатну матір, яка народить для них дитину [34].

Зокрема, Римо-католицька церква в Україні та Українська греко-католицька церква 15 травня 2020 року закликали владу засудити і заборонити сурогатне материнство. На думку церкви нещодавній скандал із дітьми сурогатних матерів показав увесь масштаб проблеми.

У церкві вважають, що практиці сурогатного материнства не можна знайти жодного виправдання. Про це мовиться в зверненні єпископів. Його підписали глава УГКЦ Блаженніший Святослав і архієпископ РКЦ Мечислав Мокшицький [93].

Також глава УГКЦ звернувся до міжнародних інституцій Католицької Церкви допомогти «припинити попит європейців на таку послугу українських жінок». Блаженніший Святослав зазначив: «Йдеться про подвійний злочин. Явище сурогатного материнства - це насамперед злочин проти гідності жінок, які з різних причин, особливо економічних, змушені продавати, причому дешево, своє тіло та материнство шляхом работорговельних договорів із центрами «репродуктивного здоров'я», такими як ВіоТехСом. Підписавши такий контракт, жінка стає об'єктом міжнародної експлуатації, і це перший злочин. Другий вимір цього злочину - дитина, яка стає товаром у торгівлі людьми. Сьогодні у ВіоТехСом перебувають майже п'ятдесят покинутих дітей, яких розцінюють зовсім не як людей, а як товар. Коли пандемія закінчиться і кордони знову відкриваються, закордонні сім'ї, що замовили собі дитину - плід

біотехнологічних маніпуляцій, приїдуть і куплять своїх дітей; це неприпустиме явище» [85].

Навіть при умові, що лікарі та дослідники зможуть досягнути того, щоб при ЕКЗ не буде гинути жоден ембріон, то, на думку Католицької церкви, його все одно не можна назвати припустимим. Згідно з учительством Католицької Церкви, неприйнятні будь-які способи зачаття, які замінюють собою подружній акт. Діти є плодом подружнього акту взаємного та повного дарування себе в усіх аспектах: фізичному, психологічному, духовному і моральному. В енцикліці «*Mater et magistra*» папа Йоан XXIII стверджує: «Переказування людського життя довірене природою особистому і усвідомленому акту і, як така, вона є суб'єктом премудрих законів Бога: недоторканих і непорушних законів, які слід визнавати і яких годиться дотримуватися. Тому не можна використовувати ті ж засоби і методи, які допустимі для переказування життя рослин і тварин». Неприпустимо нав'язувати в чужі руки те, що є власним, інтимним і ексклюзивним актом подружжя. Натомість ЕКЗ зводить акт зачаття до біологічного факту. Тим більше непринятно допускати, щоб найбільш інтимний аспект людини став об'єктом комерції або експерименту [96].

Сьогодні суспільство дуже змінилось, навіть великі, всесвітні організації підтримують такі явища та процеси, про які неможливо було навіть подумати ще 40-50 років тому. Людина змінюється в цілому, і потрібно удосконалювати методи її вивчення, але є дослідження, які виходять за межі умовної нормальності. Зокрема ООН фінансово підтримала видання антикатолицької книжки, яка вимагає від Католицької Церкви змінити своє вчення про людську сексуальність.

У відповідь на це понад 500 американських учених оприлюднили спільну заяву, в якій повністю підтримали вчення Католицької церкви, яке Папа Павло VI виклав у своїй пророчій енцикліці «*Humanae Vitae*». Науковці заявляють, що вони повністю підтримують вчення Католицької

Церкви про людську сексуальність, і зазначають, що саме воно поважає справжню гідність людини. «*Humanae Vitae*» заперечує спотворене уявлення про людську сексуальність і статеві стосунки — саме те, що часто просувається у сучасному світі. «*Humanae Vitae*» була пророчим голосом, коли виступила проти цих зол, які є результатом широкого використання контрацепції, — заявляють американські вчені.

Вони зазначають у своїй заяві, що спонсорована ООН книжка Джона Віджнгаардса не вносить нічого нового у дискусію стосовно моральності контрацепції, а лише повторює аргументи противників «*Humanae Vitae*», які було спростовано, ще 1968 року [69].

Чи правильно рухається суспільство і церква визначить лише час, але головні питання біоетики лише починаються розвиватися та досліджуватись. Сьогодні питання абортів, штучного запліднення, клонування, евтаназії чи самогубства є дуже актуальними, адже людство переживає велику кризу пов'язану із пандемією, коли багато людей помирає, а через це впадає у відчай значно більша кількість людей.

Отже, церква повинна рішуче ставати на захист прав людини з позиції її морального та духовного розвитку, адже душевна рівновага дає рівновагу тілу та підтримує здоров'я. Сьогодні вкрай актуальними стають проблеми сучасного викладання біоетики, «а також формування біоетичного світогляду та моральної свідомості у дітей та підлітків, вивчення біоетики в середніх і вищих навчальних закладах. Досвід багатьох країн світу свідчить, що послідовна державна політика у галузі біоетики дозволить Україні гарантувати своїм громадянам захист особистих прав та свобод, забезпечення поваги до їхньої людської гідності. Римо-католицька церква пропонує вірним та всім людям відповіді на основні біоетичні проблеми, які ґрунтуються на природному праві та християнському світогляді», – зазначив у доповіді під час парламентських слухань о. д-р Ігор Бойко [28].

1.2. Аналіз офіційних документів Римо-католицької церкви

Тема основних питань біоетики давно розробляється у різних релігіях. Одна з найбільш чітко окреслених позицій щодо евтаназії, абортів, клонування чи генетичних модифікацій, тощо, є саме позиція Римо-католицької церкви. Джерельною базою роботи слугували документи II Ватиканського собору, енцикліки, послання, апостольські листи ієрархів Римо-Католицької церкви, Компедіум соціальної доктрини церкви, а також листи Конгрегації віровчення, декларації та інші, в яких розкрито особливості поняття біоетики, його основних питань та обґрунтовано застереження щодо надмірного захоплення технологічним прогресом.

З часу понтифікату Бенедикта XIV (1740—1758) ведеться традиція написання папських енциклік, що присвячені актуальним релігійним, моральним, соціальним, політичним та іншим важливим проблемам [30].

Для діяльності понтифіків і Римо-католицької церкви в цілому вагоме значення мають саме соціальні енцикліки, які були започатковані Левом XIII у посланні «*Regum novarum*» («Нові речі», 1891). У соціальних енцикліках XX ст. викладалися різні аспекти соціальної доктрини церкви (що формувалася спершу як доповнення до моральної теології, згодом — набула системного, концептуального змісту).

У 2019 році була оприлюднена одна з останніх енциклік Папи Франциска «*Laudato si'*» («Хвала Тобі», 2015), присвячена питанням екології та охорони довкілля, перспективам нового, ко-еволюційного розвитку людства і природи. А у жовтні 2020 року вийшла енцикліка «*Fratelli tutti*», що підписана у місті Ассізі.

Головним завданням нової енцикліки є підтримати загальносвітове прагнення братерства й соціальної дружби. Відправною точкою є спільна приналежність до людського роду через визнання одні одних братами й сестрами як дітей одного Творця, які знаходяться всі разом в одному човні. Це вимагає усвідомлення того, що в глобалізованому та взаємопов'язаному

світі спастися можна лише разом. Головною спонукою, яка часто цитується у тексті є документ «Про загальнолюдське братерство», підписаний у лютому 2019 року в Абу-Дабі [31].

Проте є ряд важливих папських енциклік, які в ключових своїх питаннях стосуються головних понять біоетики. Серед соціальних енциклік для нашого розгляду підходять саме п'ять документів:

1. *Casti Connubii* (укр. «Про цнотливість шлюбу») - енцикліка Папи Пія XI від 31 грудня 1930 року. Вона підкреслила святість шлюбу і заборонила використання штучного контролю над народжуваністю і абортів [107].

2. *Humanae Vitae* (лат. *Humanae vitae tradendae munus gravissimum...* — «Найважливіший дар передачі людського життя...») — енцикліка Папи Павла VI від 25 липня 1968 р., присвячена питанням про контроль над народжуваністю [114].

3. *Evangelium Vitae* (укр. Євангеліє Життя) — енцикліка Папи Римського Івана Павла II про моральні цінності й непорушність людського життя. Ця енцикліка зачіпає фундаментальні питання, що стосуються людської особистості в усіх аспектах її існування та розкриває моральне вчення Католицької Церкви про смертну кару, аборти й евтаназію. Енцикліка була проголошена 25 березня 1995 р. у день святкування Благовіщення [111].

4. *Caritas in Veritate* (укр. Любов в Істині) — енцикліка Папи Римського Бенедикта XVI, опублікована 29 червня 2009 року [105].

5. *Laudato si'* (укр. хвала Тобі) — енцикліка Папи Римського Франциска, опублікована 18 червня 2015 року, що присвячена проблемам екології та захисту навколишнього середовища [117].

Перша енцикліка *Casti Connubii* (укр. «Про цнотливість шлюбу») - енцикліка Папи Пія XI оприлюднена 1930 року. Один з найперших офіційних документів Римо-католицької церкви та Папи, що підкреслює святість шлюбу і забороняє використання штучного контролю над

народжуваністю і абортів. Науковці вважають, що ця знакова енцикліка стала відповіддю Католицької церкви на Ламбетську конференцію 1930 року, на якій англіканська церква дозволила контроль над народжуваністю при певних обставинах.

Варто зазначити, що на Ламбетській конференції (всесвітній з'їзд англіканських єпископів, що відбувається кожні 10 років) 1930 року було прийнято 75 резолюцій за шістьма різними темами, зокрема одна з представлених – «Життя і свідчення християнської громади». Серед прийнятих постанов, було 11 на тему шлюбу та сексу. Ці резолюції засуджували практику абортів, статевий акт між особами, які не перебувають у шлюбі, а також була окрема резолюція 15, що допускалась «у тих випадках, коли існує такий чітко відчутий моральний обов'язок обмежити або уникнути батьківства, і коли є морально обґрунтована причина уникнути повного утримання, Конференція погоджується з використанням інших методів за умови, що це буде зроблено у світлі тих самих християнських принципів» [51]. За цю резолюцію віддали 193 голоси, 67 - проти, 47 - не голосувало. Це була єдина резолюція, для якої вимагався запис числа, що голосував.

Тоді ж у газеті «London Times» від 30 червня 1930 р., було висловлено передбачення, що Ламбетська конференція змінить «соціальне і моральне життя» людства. Це було затверджено Резолюцією 15 Конференції, яка суперечить попереднім резолюціям (Резолюція 1908 р. 41 та Резолюція 1920 р. 66), що дозволяла використовувати контрацепцію в шлюбі [51].

Саме тому в енцикліці «*Casti Connubii*» були підняті теми:

- святості шлюбу (Папа писав, що шлюб є таїнство і Божий промисел, тому він нерозривний. Сім'я, на його думку, це внутрішнє суспільство, що засноване на єдності, цнотливості, гідності та послуху. І головна перевага шлюбу – дітонародження, виховання дітей, подружня вірність.);

- сексу та дітонародження поза шлюбом (Пій XI підтверджував своє осудження мастурбації та контрацепції. Папа дуже шкодує, що тодішня сучасна література сприяє поширенню та утвердженню нехристиянським уявленням про шлюб. Також він засуджує аборти та евгеніку. Майже у всіх своїх роздумах про питання сексу та дітонародження Папа повертається до поняття святості шлюбу, до «подружжя» Христа та Церкви, як взірця відносин між чоловіком та жінкою у всіх аспектах спільного життя.);
- прав жінок (Папа піддає критиці концепцію емансипації жінок як таку, що суперечить словам апостола Павла, який вимагає від жінки те, що Христос вимагає від Церкви. Пій XI знову підтверджує засудження змішаних шлюбів, що тягнеться ще від Папи Григорія XVI в енцикліці «Summo iugiter Studio». Головна думка двох енциклік полягає у тому, що краще не допускати шлюбів католиків із еретиками, а якщо змішаний шлюб трапляється, то діти повинні виховуватись виключно у католицькій вірі) [108].

Сьогодні найбільший вплив енцикліка «Casti Connubii» має у розв'язанні питань контрацепції, в цілому контролю над народжуваністю та у питання святості таїнства шлюбу. Проте у далекому 1930 року вона не відрізнялась чимось принципово новим, адже по суті Церква та Папа у документі по-новому підкреслює, осмислює, а головне, підтверджує ті постулати та думки Римо-католицької церкви, що уже висловлювались раніше у документах, посланнях та заявах до своїх вірних.

Друга енцикліка *Humanae Vitae* – про належний порядок передавання людського життя, видана ще у 1968 році, складається з 31 параграфів і розділена на три частини: I.Проблематика та компетенція учительського уряду церкви; II.Доктринальні принципи; III.Пасторальні вказівки.

Як своє головне питання Папа обирає збереження кожної народженої чи ненародженої дитини та донесення до подружніх пар і всіх

вірних Католицької церкви, ідею про те, що в шлюбі статевий акт не може бути закритим до запліднення і перерваним будь-яким методом. Аборт як один із найжорстокіших методів переривання вже зародженого життя, особливо засуджується в документі, разом з контрацепцією, прямою стерилізацією та свідомо неплідним статевим актом, навіть якщо він сприяє цілісності подружнього життя [114].

Її основні тези та й вся енцикліка цілісно викликала дуже різноманітні думки у тогочасному суспільстві, зокрема Лючіо Брунеллі у статті «“HUMANAE VITAE” – ЭНЦИКЛИКА, РАСКОЛОВШАЯ МИР», подає декілька найцікавіших з них. Автор зазначає, що історія створення документу набула дуже особистого значення та присмаку, і після цього була віддана для світських ЗМІ.

«Ця енцикліка, - саркастично прокоментував «Економіст», – є плодом не папської непогрішимості, а, скоріше, папської ізольованості». Зі свого боку, Вальтер Діркс у «Франкфуртер Хефте» дійшов до такої крайності, що схарактеризував «Humane vitae» як “єдиний випадок в історії сучасного папства, тому що Понтифік, який повинен бути арбітром і гарантом католицького єдинства, виступив проти всієї Церкви». Жан Гітон, вірний друг і довірене лице Павла VI в ті роки описав драматичні події липня 1968 р. як «велике випробування» для понтифікату. Він відмітив, що «Humanae vitae» – це “розмежувальна лінія” і «зміна курсу», якого протягом п’ятнадцяти років дотримувався Павло VI. І Ж. Гітон підсумував свій виклад думок наступним чином: «Той, хто хоче зрозуміти Павла VI, повинен – я ніскільки не сумніваюсь в цьому – подумати про цей перехідний етап. Авторитет Папи, його популярність, любов до нього і все, що відчутно служило йому підтримкою, що допомагало протистояти самотності, яка породжує владу, зменшились. Павло VI не міг недостатньо ясно бачити цю реальність» [13].

Але найважливішим є пояснення Папи, що в загальній свідомості постає вирішальне питання: чи варто довіряти завдання передачі життя

розуму людини, що відчув себе «дорослим», і його волі, більше, ніж біологічним ритмам нашого організму. Саме в цьому Павло VI бачить один з найбільших ризиків [100].

Папа Павло VI у Енцикліці «*Humanae vitae*» викладає свої думки щодо любові у шлюбі та взагалі мети подружнього акту, і пише про це те, що церква, закликаючи людей знову до дотримання норм природного закону, навчає, що кожен шлюб має бути готовим до передачі життя. Це судження ґрунтується на тому, що є «нерозривний зв'язок між двома значеннями подружнього акту: об'єднуючим і відтворюючим, який встановив Бог і який людина не спроможна розривати з власної ініціативи. Тому Папа називає морально злими такі способи регулювання народжуваності, як прямиї аборт, безпосередню стерилізацію, або ж кожную дію, яка перед здійсненням подружнього акту чи після нього, або ж у процесі розвитку його природних наслідків, передбачає як ціль чи засіб – неможливість відтворення.

В енцикліці «*Humanae vitae*» папа Павло VI визначив принципи людської любові, яка є людською, повною, вірною, винятковою та родючою. Енцикліка була відповіддю Католицької церкви на сексуальну революцію 1968 року та пов'язану з нею контрацепцію, що руйнує плідність, здоров'я та подружні стосунки. Для Павла VI це був один з найскладніших для опрацювання документів його понтифікату. Під час загальної аудієнції після оголошення енцикліки папа визнав, що він заплатив за неї «великим стражданням та боротьбою» [2].

Третя енцикліка «*Evangelium Vitae*» про вартість і недоторканість людського життя є надзвичайно важливою та цінною для усіх, хто займається питаннями біоетики в католицизмі. Видана у 1995 році енцикліка, перекладена як «Євангеліє життя», вказала на тісний зв'язок між людським життям та Євангелієм, що передає нам повноту життя Ісуса Христа.

Головними аспектами документу є ті питання, що стосуються святості та повноти життя людини, зокрема вбивство, аборт, евтаназія та смертна кара. Варто зазначити, що Папа Іоанн Павло II підтвердив незмінну позицію Церкви стосовно всіх цих проблем і зробив це таким чином, який в цілому не суперечив попередньому вченню Церкви.

Енцикліка складається із чотирьох розділів, кожен з яких по-новому акцентує поняття змісту життя, подаючи за назву невеликі речення з Євангелія і пояснюючи назву частини. Наприклад: Розділ I Голос крові брата твого кличе до мене з землі (Сучасні загрози людському життю); Розділ II Я прийшов, щоб мали життя (Християнське послання про життя); Розділ III Не вбивай (Святий Божий закон); Розділ IV Ви мені це зробили (Про нову культуру людського життя). Також важливим є те, що у вступі Папа розпочинає роздуми про вартість людської особи, а також про нові загрози людському життю, що постають в сучасності.

Кожен новий параграф енцикліки має свій невеликий заголовок з Євангеліє та пояснення того, про що буде далі йтися. Проте увесь документ пронизаний «червоною ниткою» темою життя людини. Зокрема у вступі Понтифік пише, що покликання людини – життя такої повноти, яка значно перевищує виміри її земного буття, оскільки передбачає участь у життя самого Бога. Папа знову і знову підкреслює ту велич людського життя, що дано як дарунок земній людині від самого Господа [33].

Іоанн Павло II пишучи про нові загрози для людини пише, що поруч з «звичними», давніми нещастями – бідністю, голодом, епідеміями, насильством і війнами, у сучасному суспільстві з'являються нові виклики для слабкої і безборонної людської особи. Отець наводить цитату із Душпастирської Конституції Про Церкву в сучасному світі: «Все, що важить на саме життя: будь-які вбивства, геноцид, знищення плоду, евтаназія і добровільні самогубства; все, що порушує цілість людської особи: покалічення, тортури тіла і душі, психічний тиск; усе, що принижує людську гідність: нелюдські умови життя, самочинні арешти, депортації,

невільництво, проституція, торгівля жінками і дітьми, а також немилосердні умови праці, коли до робітників ставляться як до звичайного знаряддя задля зиску, а не як до вільної відповідальної особи – всі вчинки й заняття такого роду є ганебними. Вони отруюють людську цивілізацію, завдаючи більшої ганьби кривдникам, аніж покривдженим, вони є найбільшим безчестям Творцю» [27].

Ця думка цілісно передає основний посил усієї енцикліки «Євангеліє життя» - Церква та її вірні сьогодні є свідками нехтування права на життя – головного права великого об'єднання слабких і безборонних людських істот, якими особливо є ще ненароджені діти. Ще в кінці XIX ст. церква говорила до суспільства про ті несправедливості, що відбувались у світі, і тим більше сьогодні не можна мовчати, коли поруч із різним соціальними вадами, на жаль, не скрізь іще подоланими, у різних країнах можна побачити вияв ще гіршої несправедливості та утисків, які хибно вважають свідченням поступу на шляху до нового світового ладу.

Важливо зауважити, що до сьогодні вчення «*Evangelium vitae*» щодо питань абортів, вбивства та евтаназії вважаються непогрішними та непомильними католицькими теологами, в тому числі лібералами і консерваторами. Проте, на думку богословів, ці вчення написані Папою у 1995 році не є прикладами його власної непогрішності, а непогрішності та непомильності всього універсального Магістеріуму, тобто Римокатолицької церкви в цілому. Адже Іоанн Павло II в енцикліці стверджує, що всім цим доктринам вчили єпископи та святі отці церкви протягом усієї історії [111].

Четверта енцикліка *Caritas in Veritate* видана у 2009 році написана про проблеми глобального розвитку та прогресу на шляху досягнення спільного блага, а також в світлі нерівності та крайньої бідності, що існують у світі. Папа Бенедикт XVI дуже детально роздумує про економічні та соціальні проблеми в цьому документі, адже панувала глобальна економічна криза, і оскільки вихід енцикліки «*Caritas in Veritate*»

був приурочений до 40-річчя публікації енцикліки «*Populorum Progressio*» Павла VI, то у багатьох питаннях, особливо присвячених розвитку людини та народів, вони перекликаються думками та темами загалом [105].

Енцикліка поділена на вступ, 6 розділів та висновок. Варто звернути увагу на назви розділів, адже понтифік досить широко окреслює тему своєї роботи: Розділ 1. Послання енцикліки *Populorum progressio*; Розділ 2. Людський розвиток в наш час; Розділ 3. Братство, економічний розвиток та громадянське суспільство; Розділ 4. Розвиток народів, права і обов'язки, оточуюче середовище; Розділ 5. Співпраця людської сім'ї; Розділ 6. Розвиток народів і техніка.

Важливо зауважити, що назва енцикліки перекладається як «Любов в істині», а підзаголовок документу – «Про цілісний людський розвиток в любові та істині». Тому увесь текст пронизаний повчанням саме про Любов і те, якою вона повинна бути у житті християнина – Любов у Христі, а Христос – Істина. Папа пише: «Істина – це світло, що надає любові змісту та цінності. Це одночасно світло розуму і світло віри, через нього розум приходить до природної та надприродної істини любові, осягає її сенс – дар, прийняття та єдність» [106].

Бенедикт XVI намагається донести, що ця «Любов в істині» - це і є той принцип, навколо якого вибудовується соціальне вчення Церкви; і на практиці він втілюється в критеріях моральних дій. Папа називає два основних моральних критерії для тогочасного суспільства – справедливість та спільне благо. І понтифік ставить особливий акцент на тому, що саме любов в істині є справжньою силою для розвитку кожної окремої людини і всього людства.

Також енцикліка широко обговорювалась не лише у церковних, але і в церковних колах. Наприклад за повідомленням міжнародної ділової газети «*Financial Times*» цей документ викликав жваву дискусію на саміті великої вісімки в Італії в липні 2009 року. Канцлер Німеччини Ангела

Меркель, яка до цього критикувала Папу, позитивно оцінила «*Caritas in Veritate*» [118].

Також цікавим є те, що окрім католицьких кіл, хороші відгуки енцикліка отримала і від протестантів, і від мусульман. Наприклад у відгуках говорилось, що новим словом в документі став акцент на особливому зв'язку між «соціальною етикою» та «етикою життя», а також заклик Папи до того, що поряд з договірною логікою ринку (давати, щоб отримувати) і логікою закону політичного простору (давати, тому що зобов'язаний), повинна існувати й логіка чистої подяки (давати просто тому, що це благо). У коментарях на енцикліку кардинал Пауль Кордес, президент Папської ради «*Cor Unum*», підкреслює, що вона ясно говорить про неприпустимість політизації вчення церкви: «Церква не пропонує технічних рішень, і не претендує на втручання в державну політику. Церква не політична партія. Сумно, коли місію Церкви зводять до рівня світського руху, завдання якого – чинити тиск для досягнення політичних результатів» [62].

У 2010 році у Брюсселі Європейський парламент провів конференцію, для того, щоб теж обговорити енцикліку Бенедикта XVI «Любов у істині». Маріо Мауро, лідер партії *People of Freedom party* в Страсбурзі, повідомив «Радіо Ватикану» про цю конференцію під назвою «Любов у істині» з перспективи політики, економіки та богослов'я», яка відбулася 16 вересня. Вона була організована Європейською народною партією, разом із Комісією конференції єпископів Європейського співтовариства (COMECE).

Маріо Мауро провів паралелі між тодішніми реаліями і словами з енцикліки. «Якщо конкретно сказати, то варто згадати з-поміж великих небезпек, які загрожують сучасній людині, й становлять грізну загрозу — як в антропологічному, так і соціальному, і економічному ключі — для людини як особи — то це релятивізм», — сказав політик.

Він попередив про небезпеку, що релятивізм перетворюється на ідеологію. Він вказав на певні «прояви релятивізму»: аборт стається кожні 27 секунд у європейському суспільстві, 10 мільйонів розлучень, які стосуються 15 мільйонів дітей, старіння населення, так що лише такі країни як Туреччина чи Єгипет мають більше половини молодих людей, які є в Європейському союзі.

«Суспільство паралізоване і занепадає, і це, мабуть, найважливіше твердження, яке ми можемо побачити в енцикліці», — пояснив депутат. Також Маріо Мауро вказав на зв'язок між цією енциклікою та 2010-м роком, який проголошено Європейським роком боротьби з бідністю та соціальною ізоляцією [35].

Що стосується позиції Ватикану щодо цього документу, то її яскраво репрезентують висновки міжнародної конференції, приуроченої до 10-річчя енцикліки Бенедикта XVI. Отець Тимотей Т. Коцур, автор статті про конференцію, пише, що «*Caritas in Veritate*» - це енцикліка, що промовляє до сучасності. Через десять років після публікації, її повчання, що стосуються розвитку людини в перспективі цілісності та пошани до людської особи поза межами економічних і матеріальних аспектів, залишаються як ніколи актуальними [46]. Слід, однак, оновити значення спільного добра в перспективі множини «спільних благ», стараючись скасувати розмежування, що виникло між економікою та братерством.

Варто зауважити, що в цій конференції взяли участь приблизно 80 представників церкви, міжнародних і неурядових організацій, задіяних у гуманітарній сфері та в сфері розвитку, представники академічного й дослідницького середовища. Це підтверджує вагомість даного заходу та вказує на небайдужість з боку церкви до проблем суспільства. Наприкінці обговорення та підбиваючи підсумки, монсеньйор Бруно Марі Дюффе, секретар Дикастерії, зазначив, що йдеться про «рух любові», тобто, про те, що ми отримуємо любов, щоби її давати. Саме це є притаманним розвиткові: отримувати й давати, виходити назустріч іншому, щоб давати

та згодом отримувати. За його словами, через десять років після оприлюднення енцикліки, ми покликані переглянути наш шлях, відкриваючи, що «ми є багатими разом, в досвіді солідарності та взаємності». І без «цього поступу спільним шляхом» ми не зможемо зробити внесок у «повний та цілісний людський розвиток» [46].

П'ята ж енцикліка «Laudato si'» є найбільш близькою за часом до нас, випущена у 2015 році та стосується важливих питань та проблем теми екології та навколишнього середовища. Заголовок енцикліки Папи Франциска звучить – Про турботу за наш спільний дім, адже в тексті також піднімаються питання взаємозв'язку людства і природи, а також розвитку людства в гармонії з навколишнім світом.

Але в документі червоною ниткою проголошуються ті проблемні питання, на яких Папа хотів поставити особливий акцент: зв'язок між жебрацтвом (бідністю) і вразливістю живої природи; критика ідей та форм влади, які підтримують прогрес за рахунок навколишнього середовища; роздуми про людський сенс екології; необхідність пошуку нових шляхів розвитку людства в гармонії з навколишнім світом.

Власне енцикліка складається з молитов на початку та наприкінці тексту, вступного слова та шести розділів. Перший розділ «Що відбувається з нашим спільним домом», в якому Папа розглядає останні наукові досягнення, а також сучасний стан екологічної кризи. Другий розділ «Євангеліє творіння» розповідає про зв'язок науки та релігії у поглядах щодо розуміння реальності, а також про загальні уявлення юдео-християнської традиції, що людина створена не як абсолютний господар світу, а як істота відповідальна за те, щоб «обробляти й зберігати» сад світу. Папа пише: «Людство і світ загалом лише виграють, якщо ми, віруючі, будемо краще розуміти екологічні обов'язки, породжені нашими переконаннями» [32].

Третій розділ «Людина як корінь екологічної кризи» стає немовби поясненням причин, що призвели людство до екологічної кризи. Папа

також розмірковує про цінності праці та про межі наукового прогресу. Сам Франциск зазначає: «Розуміння життя та діяльності людини пішло шкереберть, завдаючи серйозної шкоди світові навколо нас. Чи не слід зупинитись та замислитися над цим? На цьому етапі я пропоную звернути увагу на домінуючу технократичну парадигму і місце людини та її діяльності у всесвіті» [32].

У четвертому розділі «Інтегральна екологія» Папа розглядає вихід із складної ситуації взаємодії людини з природою у явищі «інтегральної екології», що вмщала би в себе і людські і соціальні аспекти. І роздумуючи над цією складною темою понтифік задає собі і нам важливі питання і дає на них відповіді: «Яка мета нашого життя у світі? Чому ми тут? Яка ціль нашої роботи та всіх наших зусиль? Яке наше призначення на цій землі? Вже тепер недостатньо просто сказати, що ми повинні дбати про наступні покоління, - ми повинні усвідомити, що на шальках терезів - наша гідність. Перший наш обов'язок - залишити майбутнім поколінням планету, придатну для проживання. Це своєрідна драма для нас самих, адже постало критичне питання про сенс нашого життя на землі» [32].

П'ятий розділ «Принципи для орієнтації та дії» та заключний шостий – «Екологічне виховання та духовність» спільно дають людству орієнтир для того, щоб кожен розумів що ми можемо і повинні зробити, а також як цьому навчитись ще змалку. Тут Папа Франциск пропонує розвивати справедливі і прозорі процеси прийняття рішень владою для того, щоби суспільство могло зрозуміти, які політичні заходи і бізнес-ініціативи приведуть до гармонійного розвитку, а які лише погіршать сучасний сумний стан. А також йдеться про потребу зміни способи життя кожної окремої людини, що могло би сприяти «здоровому тиску» на владу посадових осіб. Тут Папа пише: «Чимало речей слід змінити, але в першу чергу повинні змінитися ми самі, люди. Нам бракує усвідомлення спільного походження, взаємної приналежності та спільного майбутнього.

Це базове усвідомлення дало би можливості для розвитку нових переконань, способів поведінки та стилів життя» [32].

Важливим серед слів Папи Франциска є те, що він пише про розвиток людства, а також про людську особу: «Істинний розвиток людства має моральний характер. Він передбачає цілковиту повагу до людської особи, однак також дбає про світ довкола нас і «враховує природу кожної істоти та її взаємозв'язки в межах впорядкованої системи. Відповідно, наша людська здатність видозмінювати дійсність повинна розвиватися на основі усвідомлення, що всі речі є одвічним даром Бога» [32].

Понтифік вказує на великий і безкорисний дар Господа для людини, який людина не може усвідомити. Він пише, що ми забули, що людина – це не лише свобода, яку вона для себе створює. Людина навіть не створює себе сама. Вона – дух і воля, але і природа, пише Папа Франциск.

Варто зазначити, що енцикліка була позитивно сприйнята серед захисників навколишнього середовища. Її появу вітали генеральний секретар ООН Пан Гі Мун, президент Світового банку, відповідальні за програми із захисту природи під егідою ООН [118].

А також один із провідних журналістів Джон Ален, що спеціалізується на аналізі сучасної Католицької церкви, висловив думку, що енцикліці судилося увійти в історію як поворотний момент, коли захист навколишнього середовища зайняв почесне місце з гідністю людського життя і економічною справедливістю в якості наріжного каменю католицького соціального вчення [109].

Проте неможливо сказати, що названі енцикліки, документи написані власне Папою, є широким і водночас цілком повним викладом позиції Римо-католицької церкви на головні питання біоетики. Тому що понтифік і репрезентує собою та власними думками, думки всієї церкви, але дуже важко охопити всі можливі проблеми та власне теми біоетичних дискусій, що існують у сучасному світі. Саме тому, як підсумок усіх матеріалів та існуючих, прийнятних церквою, позицій у 2004 році

Папською радою Справедливості та Миру, на прохання Іоанна Павла II, опубліковано «Компедіум соціальної доктрини церкви».

Обсяг «Компендіуму» становить 315 сторінок (три частини і дванадцять розділів), не рахуючи змісту й вступу, передмови від кардинала Анджело Содано, індекса посилань, вичерпного аналітичного покажчика на за алфавітом (на скорочення до книг Біблії та щодо офіційних церковних документів), висновку [43].

Зокрема, збірник соціального вчення церкви стосується питань про божественне провидіння, Церкву як місію Ісуса Христа та її соціальну доктрину, про людину, її природу, права та обов'язки, про людську гідність, сім'ю в суспільстві, суспільне життя та спільне благо, людську працю та економіку, політичні та міжнародні спільноти, навколишнє середовище; про сприяння мирові, душпастирським діям та діяльності мирян.

Висновок має назву: «До цивілізації любові». Там всього чотири невеликі частини, де автори прагнуть показати можливість для Церкви допомогти сучасній людині, можливість віри в Христа, яка нового початку для кожної людини, а також надії на подолання зла та досягнення добра для себе і суспільства в цілому.

Остання завершальна частина має назву - «Побудова «цивілізації любові»», де перш за все розкривається безпосереднє завдання соціальної доктрини церкви – запропонувати принципи і цінності, опираючись на які можна побудувати суспільство, гідне людини. А також ставиться особливий акцент на ролі любові в усіх суспільних відносинах та наповнення нею усього навколо. Йде мова про «соціальну любов», як антипод егоїзму та індивідуалізму, а також про цінність любові у суспільному житті загалом, та визнання її постійною і найвищою нормою будь-якої діяльності людини [43].

Варто розуміти, що є багато різних документів на дану тематику, зокрема інші енцикліки, листи Конгрегації віровчення, папські послання та

були, декларації та інші. Однак не всі з них ми можемо використати для аналізу, наприклад особливо важливим є лист Конгрегації Віровчення «Samaritanus bonus», затверджений Папою Франциском, який засуджує будь-які форми евтаназії та асистованого самогубства, закликаючи підтримати сім'ї та медичних працівників, оприлюднений у вересні 2020 року.

Необхідність приготування такого документа пов'язана із збільшенням випадків і розвитком законодавств у багатьох країнах, що дозволяють евтаназію та асистоване самогубство важкохворих людей, чи навіть у випадку лише психологічних проблем. Завданням листа є надати конкретні вказівки для впровадження в життя послання Милосердного Самарянина. Бо навіть якщо оздоровлення є неможливим чи малоімовірним, «медично-санітарний, психологічний і духовних супровід є неминучим обов'язком», бо в іншому випадку йтиметься про «негуманне залишення хворого» [44]

Безумовно, неодноразово говориться в листі про недоторкану цінність життя, адже це є істина та основа природного морального закону та безпосередньо підґрунтям юридичного правопорядку. Наголошується, що надати хворій людині право на евтаназію, бо вона цього просить, не є визнанням його волі та її цінності, але навпаки – приниженням свободи, що обмежена його чи її хворобою та фізичним або душевним болем, адже в такі хвилини між життям та смертю людина буквально бере на себе роль Бога.

Звісно ж у документі підкреслюються чинники, що можуть формувати викривлене розуміння цінності життя. Перший з них термін «гідна смерть» разом із поняттям «якості життя», що яскраво пропагується у сучасному суспільстві і передбачає визнання життя «гідним» лише за наявності в людини певних фізичних та психічних ознак.

Але другим фактором є не менш значиме поняття «співчуття» та його помилкове розуміння як звільнення від страждань, шляхом втечі від

них – «евтаназії» або будь-якої форми самогубства, забуваючи про дієву підтримку та полегшення мук тіла та душі через інші способи та методи. У листі третім та останнім чинником є сьогоденний індивідуалізм, що стрімко поширюється серед людей різних соціальних рівнів, а також різного віку та статі. Цей чинник формує «латентну хворобу нашого часу» - самотність, і вже пізніше перед обличчям законів, що легалізують евтаназію, «іноді, виринають необґрунтовані дилеми щодо актів, які в дійсності пов'язані із простим доглядом за особою, як от гідратація чи годування хворого в несвідомому стані без перспективи одужання» [44].

У документі упорядники особливий акцент ставлять саме на поняттях евтаназії, самогубства в цілому, цінності людського життя та на усіх проблемах та питаннях, що безпосередньо з цим пов'язані. Зокрема у кінці листа нагадується про важливість лікарської готовності до християнського супроводу вмираючих, в контексті трагічних подій, що пов'язані з епідемією Covid-19. А також, коли йде мова про духовний супровід особи, що просить про евтаназію, необхідна «близькість, яка завжди спонукає до навернення» і «недопустимими є будь-які зовнішні жести, які б могли сприйматися як схвалення евтаназійного вчинку, як от присутність в момент його здійснення». Така присутність «не може інтерпретуватися по-іншому, ніж спільництво» [44].

Наступний документ, який необхідно згадати – пастирська конституція Другого Ватиканського собору Католицької церкви «*Gaudium et Spes*» (лат. – Радість і надія). Її повна назва - Пастирська конституція про Церкву в сучасному світі «*Gaudium et Spes*» [113].

Документ, затверджений папою Павлом VI 7 грудня 1965 року, після того як він був схвалений на соборі. За остаточний варіант конституції висловилося 2307 учасників собору, проти – 75.

Варто зауважити, що документ такого роду не планувався перед скликанням собору, однак ідея видання конституції про церкву в сучасному світі виникла вже в ході засідань собору. Конституція *Gaudium et Spes*

стала однією з чотирьох конституцій Другого Ватиканського собору і одним з найважливіших документів, прийнятих на ньому. Вона підсумовує католицьке вчення про взаємовідносини церкви і сучасного суспільства, докладно розбирає церковне бачення місця людини в сучасному світі, особливо економічні, культурні та соціальні аспекти людського життя. Конституція детально зупиняється на питаннях громадського прогресу, боротьби за мир, участі християн в політиці. У конституції зачіпаються питання про підтримку гідності шлюбу і сім'ї, і про сприяння Церкви культурному прогресу людства [112].

Ця конституція виникла як відповідь Римо-католицької церкви на виклик сучасного світу, з його зростаючим атеїзмом, секуляризмом та світовими війнами, які лише завершилися. Складається документ зі вступу, вступної частини та двох основних частин. У контексті питань біоетики та цінності людського життя, важливою є перша частина – «Про Церкву та покликання людини». Ця частина присвячена людській особі та її взаємовідносинам із суспільством. В тексті пише: «Бо за своєю внутрішньою природою людина — істота соціальна, і поза відносинами з іншими людьми вона не може ані жити, ані розвивати своїх обдарувань» [27, с. 458].

У другій частині, як і пишуть автори документу, Собор звертає всезагальну увагу на деякі найбільш важливі питання цього часу, що «найглибшим чином зачіпають рід людський». Виділяється п'ять головних проблем: шлюб і сім'я, людська культура, соціально-економічне та політичне життя, а також міжнародне співтовариство і мир. Наголошується і те, що при вирішенні та розгляді цих питань є принципи та вказівки, які йдуть від Христа і просвітляють всіх людей у пошуках рішення для таких заплутаних проблем.

Наприклад про шлюб і подружню любов у Конституції говориться: «Шлюб і подружня любов за своєю природою призначені для народження і виховання дітей». Також в іншому місці є цікаве твердження: «Так

християнське подружжя, довіряючись Божому Провидінню і пестячи дух жертвності, прославляють Творця і прагнуть до досконалості у Христі, виконуючи обов'язок дітонародження з благородним відчуттям людської і християнської відповідальності. З числа подружніх пар, виконуючи таким чином обов'язок, доручений їм Богом, слід особливо згадати тих, хто за розсудливою взаємною згодою великодушно береться за достойне виховання навіть дуже багато чисельного потомства» [27, с. 500-502].

Особливим чином прописується також, що є пари, що через сучасні умови життя не можуть гармонійно влаштувати власне подружнє життя, і тоді число дітей, принаймні поки що, наголошують автори, не може бути збільшена, а для збереження вірної любові і повної спільності життя чоловік та дружина докладають дуже великі зусилля. «Якщо ж інтимне подружнє життя припиняється, то благо вірності часто може бути в небезпеці, а благо дітей – потерпіти збитки, адже при цьому під загрозою опиняється виховання вже народжених дітей, а також рішучість, необхідна для того, щоб завести нових дітей» [27, с. 502].

Також у документі багато говориться про те, що людське життя це великий Божий подарунок, який людина повинна оберігати від самого зачаття. У Конституції пише: «Аборт і дітовбивство – жахливі злочини. Навпаки, сексуальна природа людини, а також її здатність до розмноження дивовижно перевершує те, що є на нижчих ступенях життя, і тому акти, які властиві подружньому життю і здійснювані із справжнім людським достоїнством, потрібно оточувати належною повагою» [27, с. 503].

Третя глава Конституції з одного боку вітає розвиток сучасної економіки і суспільних відносин, що веде до поліпшення умов життя, пом'якшення соціальної нерівності, скороченню бідності. Наголошується на цінності людської особистості і у цій сфері життєдіяльності. Також виражається застереження, що бурхливий розвиток економіки не повинен призводити до закріпачення людини і приниження гідності її особи. «(...)

адже людина є творцем, осередком і ціллю всього економічного і суспільного життя» [27, с. 518].

У тих питаннях, що стосуються участі християн у політичному житті, конституція Собору вітає будь-яку діяльність, спрямовану на запобігання воєн, міжнародну миротворчу діяльність, допомогу бідним і країнам, що розвиваються. Конституція схвалює створення міжнародних організацій, чия діяльність спрямована на створення більш справедливої світоустрою і закликає християн внести свій внесок у створення більш безпечного і благополучного світу.

Документ закінчується закликами до спільної дії та до любові один до одного. Цитуючи Євангеліє, автори наголошують на правильному шляху людства і на правильному закінченні життя християнина, з вірою в Бога та в його славі. «Не всі з тих, хто говорить: «Господи, Господи!», увійдуть в Царство Небесне, але лише ті, хто виконує волю Отця і рішуче беруться за справу» [27, с. 555].

Наступний документ, який варто згадати це - *Persona Humana* (Людська Особа) Декларація про деякі питання статевої етики, яка була оприлюднена 29 грудня 1975. Посилаючись на вище згадану Пастирську конституцію, на різні документи Другого Ватиканського собору, документи Церкви, а також на Святе Письмо, Священна Конгрегація у справах доктрини віри видала цей документ, щоб наголосити на позиції Римо-католицької церкви щодо питань статі людської особи та гострих проблем, які з цих пов'язані.

В продовження цього зазначено, що «сьогодні, зросло зіпсуття звичаїв, одним із найсерйозніших виявів якого є розгнущана екзальтація сексом. До того ж, через засоби масової інформації і громадські розваги це зіпсуття сягнуло ділянки освіти і спричинило зараження загальної ментальності» [81].

Автори чітко ставлять питання розпущеності сучасного суспільства на перший план, а також проблеми розхитаності моральних критеріїв,

способу життя кожної людини та вчення Церкви. Документ поділений на тринадцять невеликих частин і в першій вступній частині ставиться головне запитання Декларації, яке і визначається як питання, що турбує кожного християнина: Чого слід триматись як істини?

У другій частині вказується на те, що єпископи Римо-католицької церкви помічають ті труднощі, які відчувають вірні в пошуках безпечного морального вчення, особливо в питаннях статевої, і також, що вони знають про зростаючі труднощі, з якими зустрічаються душпастирі щодо ефективного представлення цього вчення. Звісно автори пишуть, що єпископи повинні відповісти на ці виклики сучасності, а також, що вже випущена низка документів щодо цих питань, однак «(...)оскільки помилкові погляди і ті збочення, які є їхнім результатом продовжують поширюватися, Священна Конгрегація у справах доктрини віри з огляду на свої функції у Вселенській Церкві та доручення Вселенського Архієрея вирішила за необхідне опублікувати цю декларацію» [81].

У третій та четвертій частинах зазначається, що людська природа повинна прагнути до досконалості, розвиватись, але важливим є те, що у моральних питаннях людина не може робити ціннісного судження відповідно до особистих примх. Це твердження виходить з того, що сам Господь через своє об'явлення Бог відкрив для усіх християн власний план спасіння, істинно вірний та незмінний, а правила за якими потрібно жити людям, втілюються у житті на навчаннях Ісуса Христа.

Одним з найголовніших питань декларації є питання сексуальної етики, що починає порушуватись у п'ятій частині. Автори наголошують, що ця проблема порушується саме через виникнення нової культурної ситуації. Варто пам'ятати, наголошується в документі, що Другий Ватиканський Собор вже роз'яснював всі принципи та критерії, що стосуються людської статевої у подружжі, а також доцільності статевого акту та про головний критерій його моральності, а саме – «пошана до його кінцевої цілі, що забезпечує моральне добро цього акту» [81].

У наступних частинах наголошується, що метою декларації не є розгляд якихось зловживань статевістю, чи будь-який елемент, що включений у практику цнотливості. Адже вона створена для того, щоб наголосити та повторити доктрину Церкви про деякі особливі пункти, що стосуються цих питань, адже християнам та Церкві зокрема, потрібно «чинити опір серйозним помилкам і широко розповсюдженим хибним формам поведінки» [81].

Особливо підкреслюється неможливість статевих стосунків не в шлюбі, адже, на думку авторів, ці стосунки не можуть забезпечити щирості і вірності міжособистісних стосунків між чоловіком та жінкою, ані не можуть захистити ці стосунки від примх та капризів. Також наводяться слова Христа та апостола Павла про те, що «статеве єднання тільки тоді є законним, коли між чоловіком і жінкою утворилася відповідна спільнота життя» [81].

У документі зазначається, що найчастіше доподружні стосунки виключають можливість дітей. А те, що собі уявляють подружньою любов'ю, не спроможне – як це абсолютно мусить бути – перерости у батьківську та материнську любов. Або ж, якщо і переросте, то на думку авторів, лише на шкоду дітям, які будуть позбавлені стабільного середовища, в якому вони повинні розвиватися, щоб знайти в ньому шлях і засіб свого вступу в суспільство. Адже лише коли є спільна згода людей, що хочуть вступити у шлюб, і привселюдне заключення, що пара є одним цілим, через вінчання та розпис, то це та згода, яка і робить їхнє подружжя Христовим Таїнством.

Звісно у даній декларації не могли оминати питання нетрадиційних статевих стосунків, особливо гомосексуалізму. «У наш час зустрічаються особи, які виходячи з психологічних спостережень, почали поблажливо оцінювати і навіть цілковито оправдовувати гомосексуальні стосунки між певними людьми. Вони це роблять всупереч незмінному вченню Учительського Уряду і моральному глузду Християн» [81].

Автори пишуть, що існує також вагома різниця між людьми нетрадиційної орієнтації, чиї одностатеві схильності походять від неправильного виховання, браку нормального статевого розвитку, звички, поганого прикладу, чи інших подібних причин, і є змінними, і хоча б не є невиліковними, і між людьми, які є такими через певний тип вродженого інстинкту, або через патологічну конституцію, яка вважається невиліковною. І церква звісно підтримує таких людей, і ступінь їхньої вини перед Богом буде оцінюватись поблажливо, але звісно ніяким чином не можливо морально виправдати цих дій на тій підставі, що вони були б сумісні зі становищем таких людей. Бо, згідно з об'єктивним моральним порядком гомосексуальним стосункам бракує суттєвої і необхідної доцільної скерованості.

Звісно наприкінці є посилання на Біблію, зокрема на те, що Святе Письмо вважає такі стосунки серйозною розбещеністю та сумним наслідком відкидання Бога. «Ця біблійна оцінка, звичайно, не дозволяє нам робити висновки, що той, хто страждає від цієї аномалії є особисто відповідальним за неї. Вона лише стверджує той факт, що гомосексуальний акт сам по собі внутрішньо розладнаний і не може бути виправданим за жодних обставин» [81].

Самі автори пишуть: «Єпископи повинні вчити вірних моральному вченню про статеvu моральність, наскільки б великі не були труднощі у здійсненні цієї праці з огляду на ідеї і практики, які сьогодні переважають. Ця традиційна доктрина повинна глибше вивчатися. Вона повинна подаватися у той спосіб, яким можливо належно просвітити сумління тих, хто зіткнувся з новою ситуацією, і повинна бути збагаченою розрізненням усіх елементів, які можуть правдиво та корисно привернути увагу до значення та цінності людської статевої. Необхідно вірно зберігати та навчати принципів та норм морального життя, повторно стверджених цією декларацією. Особливо необхідно зробити усе, щоб вірні розуміли, що Церква зберігає ці принципи не як старі та непорушні забобони, не від

маніхейських упереджень, як часто стверджується, але швидше тому, що вона знає з певністю, що вони є у повній гармонії з божественним порядком творіння та духом Христа і тому також з людською гідністю. (...) На єпископах, священниках та їхніх помічниках лежить завдання застерігати вірних від помилкових думок, які часто зустрічаються у книжках, періодичних виданнях та на громадських зустрічах» [81].

Даний документ як і всі вище зазначені має на меті пояснення та ознайомлення вірян із змістом доктрини церкви, роз'яснення питань біоетики, а життєдіяльності людини, її морального та духовного розвитку. Римо-католицька церква досить чітко сформулювала свою позицію, та соціальну доктрину зокрема ще у середині ХХ ст., яка за роки не змінюється, лише можливо удосконалюється у деяких аспектах. Можна сказати, що аналіз представлених документів дає підстави стверджувати про філософсько-етичну та ідеологічну готовність Римо-католицької церкви до розвитку допомоги громадянам, що потребують будь-якої підтримки у хвилюючих їх питаннях, на майже будь-яку тематику.

Висновки до розділу 1

Від інших релігійних конфесій Католицьку церкву відрізняє те, що вона постійно тримає у фокусі своєї уваги процеси, що відбуваються в різних сферах людської діяльності, і намагається оперативно сформулювати рекомендації етичного плану. Розробки католицьких теологів представлені безліччю статей, монографій і виявляються надзвичайно значимими та цінними. Наприклад, завдяки працям католицьких теологів «християнська біоетика» стала не тільки можливою, але й знайшла реальність у духовному просторі сучасної культури. Соціальному вченню католицизму притаманні ідеї християнського солідаризму та соціального реалізму, католицькі теологи акцентують увагу

на таких морально-етичних категоріях, як гуманізм, солідарність, відповідальність, мораль [58, с. 267].

Австрійський професор морального богослов'я, член біоетичного комітету університетської клініки (м. Грац), член Європейської асоціації зі трансплантації органів, співпрацівник Національної етичної комісії Австрії о. д-р Вальтер Шауп стверджує: «Сьогодні найскладніші питання, які доводиться вирішувати членам біоетичних комітетів Європи, стосуються завершальної стадії життя (коматозного або вегетативного стану), смерті мозку людини, біомедичних досліджень, застосування репродуктивних технологій, покращення людського організму» [38].

Декан філософсько-богословського факультету УКУ, член-кореспондент Папської Академії Pro Vita о. д-р Ігор Бойко 9 листопада у Києві під час парламентських слухань «Про стан суспільної моралі в Україні» зазначив, що: «Біоетика має стати платформою для обговорення багатьох суспільних питань: зокрема, поваги до людського життя і здоров'я, пошани людської гідності та фундаментальних прав людини» [28].

На думку експерта, уже незабаром біоетика стане однією з головних суспільно важливих наук, адже «на відміну від багатьох іноземних країн, в Україні людське життя захищають лише від моменту народження, а тому чимало дітей позбавлені шансу народитися. Тому необхідні подальші кроки щодо захисту людського життя, яке припиняють внаслідок абортів», – зазначив під час парламентських слухань отець д-р Ігор Бойко.

Певні кроки у цьому напрямку, за словами богослова, зробили у 2006 році: «Це стосується звуження показань для здійснення абарту в другому триместрі, а також притягнення до юридичної відповідальності лікарів, які примушують жінок до абарту через обман або зловживання довірою. Але потрібно рухатися далі. Людське життя – той дар, який необхідно цінувати та підтримувати від зачаття до природної смерті» [28].

Отже, можна говорити про «католицьку біоетику», яка базується на категорії святості життя: «Людське життя є священне, бо вже з самого початку містить у собі «творчу дію Бога» і навіки перебуває в особливих стосунках з Творцем – її єдиною метою. Тільки Бог є Владикою життя від самого його початку – аж до кінця. Ніхто, за жодних обставин, не повинен вимагати для себе право безпосередньо знищити невинну людину» [111, с. 173].

З огляду на вищевикладене випливає висновок: католицька мораль найвищим в світі благом вважає людське життя. Тому абсурдною виглядає ситуація, коли людина починає знищувати саму себе, нехай і мотивуючи це досягненням благородних цілей. Дехристиянізація суспільства загрожує повній деморалізації свідомості й ставить людину в тупикову ситуацію, де перспектива виходу здається недосяжною мрією [67, с. 105].

РОЗДІЛ 2

РОЗГЛЯД ОСНОВНИХ ПИТАНЬ БІОЕТИКИ В КАТОЛИЦИЗМІ

2.1. Евтаназія: допомога чи вирок?

Сьогодні питання евтаназії займає головну нішу серед різноманітних проблем та питань біоетики. Соціальні вчення представляють офіційну позицію різних церков щодо даного питання, зокрема і Римо-католицької церкви. Що стосується визнання евтаназії у країнах світу, то станом на 2021 рік у тій чи іншій мірі умисне позбавлення життя важкохворої людини дозволено у Бельгії, Люксембурзі, Нідерландах, Португалії, Швейцарії, Німеччині, Канаді, Колумбії, частині Австралії, деяких штатах США. Зокрема 17 грудня 2020 року парламент Іспанії затвердив законопроект про легалізацію евтаназії, зараз він переданий на розгляд до Сенату Іспанії із можливістю внесення змін та поправок.

Сучасне розуміння евтаназії охоплює цілий комплекс взаємопов'язаних аспектів, серед яких зазвичай виділяють біолого-медичні, моральні, правові, релігійні. Біолого-медичний аспект проблеми полягає насамперед у встановленні категорій пацієнтів, щодо яких можливість застосування може розглядатися як евтаназія.

У центрі етичного аспекту стоїть питання: чи можна взагалі з моральної та милосердної точки зору переривати життя людини навіть якщо вона сильно страждає? Хіба таку дію не можна вважати звичайним вбивством? Хіба сама ідея евтаназії не суперечить суті медичної професії, яка покликана зберігати, а не втрачати життя?

Юридична проблема полягає у необхідності розробки правової процедури евтаназії у разі, якщо цей акт дозволено законом. Релігійний аспект, важливий для віруючих пацієнтів, характеризується рішенням, однозначним для всіх віросповідань: життя, яким би важким воно не було,

дається людині нагорі, що лишає її права примусово переривати її [116, с. 35].

Проблема умисного заподіяння смерті чи свідомого самогубства людини у будь-якому вигляді у сучасному світі постає дуже гостро і викликає хвилі дискусій. Проте на конституційному рівні у різних країнах це заборонено, наприклад в Конституції України у статті 27 зазначено, що ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. А головний обов'язок держави — захищати життя людини. Кожна особа має право на захист свого життя і здоров'я, а також життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань [45, с. 23].

Безперечно, що питання евтаназії у особливо гострій формі постає у соціальному вченні багатьох церков. Представники різних релігійних організацій, зокрема Римо-католицької церкви, досить активно та різко представляли і продовжують виголошувати свою позицію щодо цієї проблеми. Найчастіше бачення Церкви виражається у її доктринальних документах, а детальний аналіз наукових статей і висловлювань відомих церковних діячів дав нам змогу зрозуміти, що розв'язання цього питання є досить проблемних, але важливим для пошуку нових можливостей та компромісів між державою та церквою, а головне для допомоги важкохворим та немічним людям, що схиляються до евтаназії.

Власне сам термін «евтаназія» у приблизно сьогоднішньому розумінні вперше вжив Френсіс Бекон у XVII ст. у праці «Про гідність і розвиток науки, що тоді означало «легку», «добру смерть». Філософ тоді зауважив, що професійним обов'язком лікарів щодо невиліковно хворих є евтаназія, котру потрібно розуміти як полегшення мук помирання. Вчений поділяє евтаназію на зовнішню і внутрішню. На його думку, зовнішня евтаназія включає в себе лікарську допомогу для хворого, шляхом призначення знеболюючого а інших препаратів, а внутрішня була пов'язана із духовним світом людини, і полягала в приготуванні душі до завершення життя, і навчала «мистецтву доброго помирання» [26, с. 155].

Якщо ми подивимось на історичний контекст розвитку питання евтаназії, то дана практика починається ще з часів Давньої Греції та Римо, коли воїни позбавляли життя дітей з інвалідністю чи невиліковними хворобами, з євгенічних мотивів, а також просто хворих чи людей похилого віку – з економічних, і тодішній час повністю виправдовував ці дії. Наприклад, Платон у своїй відомій праці «Держава» пише, що життя осіб, котрі не сприяють розвитку держави й самі не розвиваються, не має жодної вартості, тому завчасна смерть буде для них добрим вчинком. Філософ також вважав, що якщо перед лікарем постає вибір, то він має дозволити померти хворій людині чи людям, а тих, «хто має душу нікчемну й невиліковну, навіть убити». Проте цей фрагмент можна трактувати по-різному. Якщо його прийняти буквально, то Платон був прихильником того, щоб вилучати з ідеального суспільства розумово хворих людей, і це є особливо жахливою формою евтаназії. Звісно з іншого боку, недугу «хворої душі», можна розуміти як характеристику важких злочинців, яких сам мислитель в іншому місці називає «хворими душами» [67, с. 94-96].

Зрозуміло, що з приходом християнства, особливо після його утвердження, ставлення до питання евтаназії кардинально змінилось. Церква ніколи не визнавала і не визнає жодної з форм умисної смерті, і разом зі своїм розвитком створювала нові морально-етичні цінності згідно з Божим Законом. Одна з найголовніших моральних цінностей це – обов'язок турботи та піклування про свого ближнього до останніх хвилин його життя. Співчуття, любов та милосердя стали наріжним каменем християнства та на той час стали революційними змінами у ставленні до хворих.

У середньовічних трактатах про смерть не використовують термін «евтаназія», рівно ж і в його основному античному значенні «лагідної смерті». Середньовічним ідеалом було відважне та спокійне приймання смерті, посланої Богом, як це описували у житіях святих і сагах про лицарів.

Християнство завжди проголошувало недоторканність і цінність життя людини від початку до природного завершення, і це спричинило те, що тема

евтаназії в принципі зникає з усіх наукових праць на багато років і зрозуміло, що із суперечок вчених та лікарів. Проте у контексті «мистецтва помирання» («ars moriendi») можна говорити про явище доброї смерті. Це є окремим жанром релігійної літератури епохи Середньовіччя, найвідоміші приклади робіт це: «Admonitio moriendi» Ансельма Кентерберійського (1034-1109 рр.) і «De arte moriendi» Йоана Герсона (1363-1429 рр.) [26, с. 152].

Але на відміну від багатьох переконання про Середньовічні віки, екстазія тоді досить категорично заперечувалась, а майбутніх лікарів вчили порятунку людини навіть у безнадійних випадках, це ставало їхнім обов'язком.

Зрозуміло, що від Середньовіччя до сучасності минуло не одне століття, але офіційна позиція, а відтак і висловлювання Римо-католицької церкви залишаються незмінними. Люди, що займали пост Папи Римського в різний час у багатьох промовах, посланнях, статтях та офіційних документах неодноразово закликали людство відмовитись від явища евтаназії, аргументуючи це перш за все тим, що «по-перше, евтаназія є дією, яка протиставляється Богові. Тільки Бог має таку владу», і «коли людина, засліплена своєю дурістю та егоїзмом, присвоює її собі, тоді неминуче робить з неї знаряддя несправедливості та смерті». По-друге, евтаназія цілить у найвищу цінність людини – життя. По-третє, евтаназія неприйнятна тому, що підриває загальне добро суспільства» [49, С. 96-97].

Тепер «евтаназія» означає абсолютно негативне та протилежне поняття, чим пропонував Ф. Бекон. Саме з цієї причини спостерігаються численні суперечки між медичними працівниками, юристами, психологами та релігійними діячами. Таким чином, на думку деяких сучасних учених, ставлення до смерті є стандартом, індикатором і характеристикою цивілізації, але якщо подивитися на сучасне суспільство, то можна помітити, що воно витісняє смерть із колективної свідомості; суспільство діє так, ніби ніхто не вмирає, і смерть індивіда не залишає слідів у соціальній структурі. Більше того, у найрозвиненіших і найдемократичніших країнах світу смерть

людини сприймається як справа лікарів та ділових людей, які займаються панахидами [116, с. 37].

Тому сьогодні священнослужителі часто говорять на тему евтаназії, а діячі церкви представляють різні документи з аргументами за чи проти. Наприклад у «Декларації про евтаназію», що затвердила та опублікувала Свята конгрегація з Доктрини віри 5 травня 1980 р., стверджується, що умисне заподіяння смерті будь-якій людині, а також самовбивство так само є вбивством і повинно розглядатись як відхід від Божої волі та Його плану [24].

Також Конгрегація Віровчення у вересні 2020 року представила Апостольській столиці лист «Samaritanus bonus», затверджений Папою Франциском, який засуджує будь-які форми евтаназії та асистованого самогубства, закликаючи підтримати сім'ї та медичних працівників. Той, хто через недугу перебуває на термінальній стадії життя, як і той, який народжується із обмеженими прогнозами на виживання, має право бути прийнятим, отримувати лікування, бути оточеним турботою. Церква виступає проти невиправданої терапевтичної настирливості, але наголошує на тому, що «евтаназія є злочином проти людського життя», а будь-яка формальна чи матеріальна співпраця з таким учинком «є важким гріхом», якого не може узаконити жодна влада. Про це і читаємо в листі Конгрегації Віровчення [44].

Важливо розуміти, що даний лист повинен був бути опублікований, через те, що у різних країнах світу почали приймати закони, що легалізують евтаназію, у тому чи іншому вигляді, навіть, коли це пов'язано лише із психологічними розкладами самої людини. Наприклад у Нідерландах у 2001-2002 рр. прийняли закон про Контроль над закінченням життя за бажанням і допомогою у самогубстві. Особливо трагічно виглядає дозвіл на евтаназію для дітей (в Нідерландах здійснювати її легально з 12 років, а в Бельгії вікові рамки взагалі відсутні) [2].

Проте ще у 1984 році Королівська голландська медична асоціація зазначила, що евтаназія може бути припустимою за певних обставин. У своїй заяві він спирався на критерії, на яких зверталися суди при ухваленні рішень у справах про евтаназію. Зокрема: 1) пацієнт повинен просити про евтаназію, і рішення має бути ретельно продуманим та наполегливим; 2) хворий зазнає нестерпних страждань (фізичних чи душевних) і за неможливості одужання; 3) лікар проводить евтаназію після консультації з незалежним експертом, який має досвід роботи у цій галузі [116, с. 41].

Також у Швейцарії поширене таке явище як евтаназійний туризм, адже тут за законом дозволена евтаназія і для громадян країни, і для туристів, за умов, що людина має показання для медичного самогубства та сам вживає ліки, що приводять до смерті [77].

У листопаді 2015 року Німеччина прийняла закон, що дозволяє евтаназію. У квітні 2021 року уряд Чилі схвалив закон, що дозволив евтаназію. Загалом станом на 2020 рік, евтаназія у тій чи іншій формі офіційно дозволена у таких країнах як Болгарія, Грузія, Данія, Польща, Бельгія, Нідерланди, Азербайджан, Франція, Ізраїль, Швейцарія, США, Велика Британія [77].

А також у березні 2021 року Іспанія стала шостою країною в світі і четвертою в Європі, яка узаконила евтаназію. На сьогодні евтаназія в тому чи іншому вигляді узаконена також в Колумбії, Канаді, Люксембурзі. Наприкінці січня і парламент Португалії схвалив в остаточному читанні законопроект про легалізацію евтаназії. Однак в середині березня Конституційний суд заблокував цей закон, заявивши, що він неточно описує обставини, які дозволяють добровільний відхід з життя [87].

Також важливо нагадати, що офіційна позиція Католицької церкви щодо евтаназії незмінна і виражена у енцикліці Папи Йоана Павла II «EVANGELIUM VITAE» (1994) звучить так: «У культурній площині відзначається також вплив своєрідного прометеїзму, коли людина ошукує себе тим, що може запанувати над життям і смертю, оскільки сама про них

вирішує, тим часом як насправді вона переможена і розчавлена невідвратною смертю без просвіту та надії. Трагічним виявом всього цього є розповсюдження евтаназії, закамуюваної та нелегальної, або здійснюваної відкрито й навіть за дозволом закону. Евтаназію виправдовують не тільки позірним співчуттям до страждань хворого, але часом також із міркувань «корисності», згідно з якими потрібно уникати непродуктивних випадків, що надмірно обтяжують суспільство. Отож пропонується позбавляти життя новонароджених із каліцтвами тіла, людей із серйозними вадами, недієдатних, старих (особливо позбавлених здатності до самостійного існування) і смертельно хворих. Практика евтаназії містить у собі зло, притаманне залежно від обставин самогубству або вбивству (EV 65)» [33].

Зрозуміло, що сьогодні питання умисного вбивства важкохворої людини хвилює велику кількість вчених, але наприклад у роки Другої світової війни, Адольф Гітлер, впровадив та розвинув цю практику серед лікарів тогочасної Німеччини. 1 вересня 1939 р. Фюрер видає наказ, адресований лікарям Третього Рейху, з дозволом на «смерть із милосердя» невиліковно хворим в останній стадії їхнього життя. Цей наказ спричинив досить великі протести та страйки по всій країні, в німецькому суспільстві, а особливо серед католицького і протестантського духовенства, і більшості лікарів і медичного персоналу. Ватикан у свою чергу декретом від 2 грудня 1940 р. чітко наголосив, що ніяка цивільна влада не має права вбивати людей, а ще більше – неповносправних фізично й психічно [26, с. 160].

Цей вчинок духовенства показує наскільки важливим було і залишається це питання. Ті, що підтримують евтаназію, найважливішим аргументом на її користь вважають достойну смерть людини, адже втрата людиною її гідності є набагато гірше ніж просте завершення її життя. Сьогодні мало хто може витримати біль хвороби та психологічні муки немічності, що приковують людину до ліжка та інколи роблять тягарем для рідних. Можна також говорити про те, що кожен є особистістю і

індивідуальний вибір швидкої та безболісної смерті є його чи її самостійним вибором. У цьому випадку людина ніби ще здатна прийняти рішення сама за себе обрати краще життя та не бути своєрідним інструментом в руках держави.

Безперечно, неможливо обійти бачення звичайних мирян, вірних Римо-католицької церкви або тих, хто має відношення до цього явища в тій чи іншій мірі. Зокрема на початку квітня цього року світ сколихнула подія, що сталась у Великій Британії, де мама 5-річної дівчинки, що страждає на рідкісне захворювання мозку, стикнулася із бажанням примусової евтаназії з боку лікарів, адже вважають, що вдома штучно підтримувати життєдіяльність доньки їй буде дуже важко. У лютому Пола Парфіт, мама хворої дитини, звернулася до Апеляційного суду з проханням скасувати рішення, аргументуючи його тим, що вона хоче забрати Піппу (дочку) додому, де їй буде забезпечено догляд за допомогою портативного апарату штучної вентиляції легень. Проте Апеляційний суд підтримав попереднє рішення Високого суду. Коментуючи рішення від 19 березня 2021 року, суддя Апеляційного суду назвав скасування підтримки життєдіяльності Піппи законним і таким, що «відповідає її інтересам».

Єпископ-помічник Вестмінстерської дієцезії Джон Шеррінгтон, голова Комісії у справах захисту життя, нагадав що, згідно з вченням Католицької церкви, «кожна людина має гідність, незалежно від її стану», і «недостатня обізнаність не зменшує її цінності» [59].

Звісно, у контексті даної ситуації думка людей, долучених до християнської церкви, буде однозначною. Адже Бог дав життя людині й лише Він може його забрати. З того, що сказав єпископ, ми можемо зрозуміти, що мораль Римо-католицької церкви визначає життя людини як найвищу цінність. Варто зазначити і те, що в Україні евтаназію як допомогу в здійсненні самогубства, щоб позбавити людину страждань, заборонено законом.

Важливо зазначити, що 23 жовтня 2021 року стало відомо, що Кабінет міністрів Австрії погодив законопроект щодо надання громадянам права на пасивну добровільну евтаназію або «асистоване самогубство», коли пацієнт з невиліковною хворобою самостійно приймає смертоносний препарат за лікарського схвалення та сприяння. Про це повідомляє Австрійське агентство Преси.

Якщо парламент схвалить законопроект, то з 2022 року кожен «охочий» може особисто скласти «розпорядження про смерть». Право на це матимуть тяжкохворі чи невиліковно хворі люди, які повинні бути повнолітніми та здатними самостійно ухвалювати рішення. Для неповнолітніх «асистоване самогубство» залишатиметься під заборною.

Також важливо, аби лікар підтвердив, що людина дійсно невиліковна і що вона свідомо ухвалює рішення. Пасивна евтаназія — це коли людина отримує препарат в аптеці та самостійно його приймає, а активна — коли лікар робить хворому смертельну ін'єкцію. Остання наразі заборонена в Австрії, і згаданий законопроект також не передбачає дозволу на неї [87].

Перш за все потрібно розуміти, що за офіційною позицією Католицької церкви евтаназія є абсолютно аморальним явищем, та зазіхає на виключну цінність життя людини. Дана практика навіть із мотивів милосердя до хворої людини є і залишається вбивством. Тому життя є найвищим благом у людському соціумі, і важливо, щоб воно було захищене від зачаття до природної смерті.

Католицька церква пропонує певні засоби для пом'якшення ставлення до важкохворих та немічних людей, зокрема категорична заборона евтаназії як такої, надання усіх знеболюючих засобів, створення та розвиток духовно і психологічно розвинених людей, що зможуть допомогти у фізичному і моральному аспекті важкохворим людям, а також вдосконалення інституту медичного капеланства та продовження мультидисциплінарної співпраці у сфері охорони здоров'я.

Сьогодні також єпископи Римо-католицької церкви по всьому світі закликають мирян на особистісному, парафіяльному та соціальному рівнях взаємодії приєднуватись до активного впливу на політиків щодо даних питань. Важливо, щоб висловлені думки, протести, чи заклики до держави були спільними, тому що у сучасному суспільстві такий спільний посил є досить сильним та впливом. Людям, що є християнами, а зокрема католиками, варто задуматись про спільне волевиявлення, що може призвести до позитивних наслідків і реальних дій з боку влади.

Отже, у сучасній католицькій думці формується нова ціннісна парадигма життя, що бере свій початок від загальнолюдських цінностей. Тому католицькі богослови, поєднуючи релігійні та наукові досягнення в царині осмислення живого, все ж залишаються на усталених позиціях церкви, де особлива увага звертається на духовно-етичні регулятиви поведінки людини задля подальших перспектив коеволюції природи і людини. Ставлення представників католицизму щодо новітніх технологій в галузі медицини насправді стає все ліберальнішою, доки ці відкриття відіграють терапевтичну роль, сприяють творенню живого, його збереженню. Якщо вони набувають загрозової позиції для життя людини на будь-якій його стадії, теологи категорично відкидають подібне втручання та ризики. І тому сьогодні церква, наука, прості миряни повинні говорити і аналізувати на тему гострих питань біоетики, і зокрема одного з найважливіших – питання евтаназії.

2.2. Аборт

Наступне, але не менш важливе біотичне питання - питання абортів. Дітовбивство, переривання вагітності, цю делікатну медичну процедуру називають по-різному, але церква однозначно висловлюється проти нього, вважає вбивством, а внаслідок цього – великим гріхом.

Проблема абортів є дуже складною та делікатною, адже йде діалог між матір'ю, що виношує дитину, лікарем і власне з тією, ще ненародженою людиною. І тому одним із головних питань є визначення статусу власне ембріона, чи можна вважати його людиною і якщо так, то з якого часу? Католицька церква однозначна в своїй відповіді: «Ембріон – не просто якийсь біологічний об'єкт, а, від своєї найпершої миті, ембріональна форма людського життя з генетичною спадковістю, притаманними лише людині диференційними динаміками, біохімічними та метаболічними характеристиками» [12, с. 40-41].

Кожен священник може по-різному пояснювати питання абортів, і чому церква це вважає гріхом, але відповідь католицизму щодо штучного переривання вагітності в цілому однозначно – негативна! Священнослужителі зазначають, що кожне людське життя дорогоцінне, і як Боже творіння має своє покликання і завдання в цьому світі. Саме тому думка про легалізацію абортів подібна: «Спільне добро, про яке має дбати держава, повинно включати визнання і юридичну охорону людських прав, а серед них першого – права на життя. Треба змінити закон про аборт» [20, с.108].

Варто зазначити, що з цього приводу у кодексі канонічного права Римо-католицької церкви у каноні 1398 зазначено: «Той, хто робить аборт підлягає відлученню за заздальгідь винесеним судовим рішенням», тобто сам факт абарту автоматично веде до відлучення від церкви. У той час, як відлучення не передбачається за такий злочин, як умисне вбивство [104].

Наприклад, у Польщі на законодавчому рівні заборонені аборти, і якщо жінка запланувала таку процедуру, то вона шукає закордонні клініки, які зможуть їй допомогти. Проте варто зазначити, що у Польщі проблема дозволеності абортів давно вийшла за межі медицини.

У цій країні через досить сильний вплив та поширення Римо-католицької церкви до 1932 року аборти були повністю заборонені. Але коли прийшла нова політична система, а тим більше у роки Другої світової війни

та після неї законодавство почало поступово змінюватись: від просто дозволу абортів за медичними показаннями аж до можливості проведення цієї процедури просто за бажанням жінки (особливо у часи Радянського союзу, починаючи з 1960-х). А в 1958 році була внесена зміна до закону, за якою дозволялось проводити абортативні дії, коли жінка знаходилась у «важких життєвих умовах» [84].

Вже після відходу від влади комуністичної влади проблема абортів постійно піднімається польськими політиками і релігійними діячами зокрема. Майже увесь час йде досить активний вплив на польську владу зі сторони Католицької та лютеранської церкви, а також від «правих» політиків, задля того, щоб заборонити аборти взагалі, лише з одним виключенням – коли потрібно врятувати життя породіллі і це єдиний варіант порятунку. ЗМІ називають таку вид політики - «пролайф» («за життя»). Тоді як «ліві» політики є прихильниками протилежних поглядів, і загалом усі, хто виступає за повну свободу репродуктивного вибору – вони є представники «прочойс» політики («за вибір»).

Зараз у Польщі діє закон про аборти («Закон про планування сім'ї, захисту людського плоду і умови для легального абортів») 1993 року – це той єдиний умовний шлях співпраці, що існує між представниками двох таборів. Проте в законі прописано лише три виняткові випадки, коли дозволено зробити аборт: коли дана вагітність є загрозою для життя майбутньої матері, коли у дитини виявлено серйозні вади розвитку і якщо дана вагітність настала внаслідок зґвалтування жінки.

Проте сьогодні питання штучного переривання вагітності все частіше піднімається у багатьох країнах світу та в Польщі зокрема. У вересні 2016 року уряд Польщі зробив спробу затвердити законопроект, що виключав би усі наявні винятки для дозволу абортів, окрім безпосередньої загрози життю матері. А також було запропоновано введення кримінальної відповідальності для усіх, хто бере участь у здійсненні абортів, до 5 років позбавлення волі, це включало лікаря, породіллі і того, хто запропонував чи сприяв вчиненню

абортативних дій з її боку. Звісно, що даний законопроект підтримала Римо-католицька церква, але водночас наголосила, що проти будь-якого покарання для жінок, що наважились на цю процедуру [84].

Але ця дія з боку влади викликали великі хвилі протесту у суспільстві, які вже 3 жовтня 2016 року переросли у загальнонаціональну акцію, названу “Czarny Poniedziałek” («Чорний понеділок»). Зі звичайних соціальних мереж всі обурення та протести перемістились у реальне життя. Тисячі людей в чорному одязі вийшли на вулиці міст по всій Польщі на масштабні демонстрації, висловлюючи цим власну незгоду із законопроектом і вимагаючи його скасування.

Проте суспільство не зупинилось лише на акціях протесту, паралельно проводились різноманітні заходи: відкриті тренінги з саморозвитку, дні відкритих дверей у багатьох організаціях, спільне читання книжок і приготування їжі. Деякі бізнесмени відкрито підтримали рух, а також частина магазинів, кав'ярень, ресторанів повісила на вхідних дверях листівки, з інформацією про те, що вони страйкують і тому зачинені. Люди, які не мали змоги страйкувати, приходили на роботу в чорному одязі і це стало символом протестів проти посилення закону.

Ті, хто висловлював незгоду із закликами страйкуючих, вдягалися у білий одяг. Римо-католицька церква проявила себе досить негативно, досить специфічно висловлюючи свою позицію, та критикуючи своїх опонентів. Прихожан застерігали від прищестя «чорного Євангелія» і «цивілізації смерті».

«Цим дітям не дано побачити денного світла, пізнати любов у цьому житті. Їх вбивають там, де мало бути найбезпечніше для них місце – під серцем матері; де початок їхнього життя повинен був мати продовження, але не мав», – цитує преса міркування одного зі священників [84].

Але у 2016 році відбулась ще одна непересічна подія у католицькому світі. Папа Франциск дозволив усім священникам Римо-католицької Церкви протягом Року Милосердя, що розпочнеться 8 грудня та триватиме до 26

листопада 2016 р., відпускати гріх аборту. Про це можна прочитати у листі, котрий Понтифік підписав 1 вересня.

У 2014-му Понтифік заявляв, що «жахливо подумати про те, що є діти, жертви абортів, які ніколи не побачать денного світла». Понтифік пояснив, що «Дозвіл на прощення, втім, тимчасовий. Він діятиме із грудня впродовж так званого Ювілейного року, коли католицька церква допускає особливе відпущення гріхів» [73].

Рішення Папи Франциска інший сайт сприймає як «значний поворот у позиції католицької церкви». Нам також пояснюють, що «традиційно» Католицька Церква «розглядає» аборт як один із найтяжчих гріхів, який автоматично призводить до відлучення від Церкви.

Журналісти ще одного інформантства прозвітували, що відомо про позицію Римо-католицької церкви щодо штучного переривання вагітності, яке вважалось важким гріхом. Але прийнятим рішенням Папа Римський змінив традиційний порядок. Дізнаємося теж, що у «більшості країн лише католицький єпископ може дарувати прощення за аборт» [73]. Нове рішення Понтифіка спрямоване на створення більш відкритої церкви без дискримінації, переконують автори публікації.

Не можна сказати, що рішення Папи Римського змінює усталену позицію церкви: аборт був і залишається гріхом. Франциск у листі наголошує: «Нікому не можна відмовити у прощенні Божому, коли хто жаліє, зокрема коли зі щирим серцем приступає до Таїнства Сповіді, аби примиритися з Отцем. Також і через це я постановив, попри всі інші розпорядження, наділити всіх священників повноваженнями у Рік Ювілею, щоб уділяли розрешення з гріха аборту тим, хто його скоїв, жаліє про це з усього серця і просить про вибачення» [73].

«Наголошую, що аборт - страшний гріх, він закінчує невинне життя. Утім, можу й мушу стверджувати, що немає такого гріха, якого б не могла сягнути і пробачити милість Божа», - йдеться в опублікованому на сайті

Ватикану листі. Прощення стосується як жінок, які пішли на цей крок, так і тих, хто виконує чи будь-яким чином пов'язаний з абортами [64].

Тобто Святійший Отець дає змогу покаятись, попросити у Бога прощення за свій вчинок, при цьому наголошується, що це великий гріх. Зокрема? про це заявив речник Апостольського Престолу о. Федеріко Ломбарді: «Рішення Святішого Отця не слід сприймати як спробу «мінімалізувати» важкість цього гріха; це розширення можливостей досвідчити милосердя» [73].

Варто зазначити, що подібний прецедент мав місце також під час Всесвітнього Дня Молоді 2011 року у Кельні. Тоді Папа Бенедикт XVI дав дозвіл священникам відпускати гріх абортів учасникам ВДМ, аби кожен міг в повноті пережити зустріч з Христом [73].

Одним із факторів, який впливає на свідомість жінки, а також чоловіка є помилкове твердження про те, що запліднений ембріон не є особистістю, а отже аборт не можна вважати справжнім вбивством. У Франції життя дитини починає захищатися державними законами через 10 тижнів після зачаття, в Данії – після 12 тижнів, в Швеції – після 20, у багатьох державах життя юридично захищається тільки після народження. Церква консолідується з генетикою, яка довела, що запліднена клітина, хоча й відразу не має схожості з людським тілом, але має в собі беззаперечну запрограмованість на майбутній розвиток. «Вже з першої миті закладено, якою буде ця жива істота: людиною, індивідумом з усіма притаманними йому ознаками, які вже до кінця життя визначені», – зазначено в «Декларації про скоєння абортів» [68, с. 43].

Отже, виникає важливе питання то аборт вбивство чи звільнення? Церква дає однозначну відповідь, але люди, в залежності від їхньої релігійності різняться у своїх твердженнях. Держава та суспільство, на відміну від церкви чи людей, просто намагаються захистити своїх членів, дати їм право вибору і надію на те, що після цього вчинку вони не будуть злочинцями.

2.3. Репродуктивні технології

Наступне питання – репродуктивні технології, або штучне запліднення. Ця проблема сьогодні дуже актуальна, адже колосальна кількість жінок та чоловіків має проблеми зі здоров'ям, що не дозволяють зачати дитину природнім шляхом. Факторами впливу на чоловіче безпліддя є: алкоголь, паління, наркотики, радіація, венеричні захворювання, забруднене середовище життя і праці. У жінок до цих факторів слід додати ще й вік, контрацепцію та аборти, хірургічне втручання та погане харчування. На сьогоднішній день близько 1 млн. подружніх пар, тобто 6,8% сімей України, страждають від безпліддя [20, с. 108].

Згідно з термінологією ВООЗ (2004) визначення ДРТ у широкому значенні звучить наступним чином: допоміжні репродуктивні технології – лікування і процедури, які включають «in vitro» маніпуляції людських ооцитів і сперми або ембріонів з метою досягнення вагітності. Це включає, але не обмежує «in vitro» («в пробірці») запліднення і трансцервікальний перенос ембріонів, гамет та зигот до фаллопієвих труб, перенос ембріонів в порожнину труб, кріоконсервацію гамет і ембріонів, донацію ембріонів і ооцитів та гестаційне сурогатство .

Коротке, проте змістовне, визначення РТ, подає автор підручника «Біотика для кожного» Рамон Лукас: – «Під штучним заплідненням розуміємо комплекс технологій, які мають за мету запліднення без природного для людини процесу, тобто поза статевим актом чоловіка і жінки» [54].

Сьогодні наука та медицина дійшла до такого рівня, що зачаття дитини неприродним шляхом досить проста та більш менш доступна процедура. Але в своїй енциклопедії *Humanae Vitae* («Людське життя») папа Павло VI ще в 1968 році застеріг людство від небажаних впливів щодо технологічного втручання в межі людського організму, а, особливо, відтворення людини шляхом механічного втручання, й поставив перед суспільством питання: «чи для

сучасної людини, з підвищеним почуттям відповідальності, не настав час, коли передавання життя повинно регулюватися її розумом та волею, а не біологічними ритмами її організму?» [19, с. 118-119].

Вже в енцикліці *Evangelium Vitae* від 25 березня 1995 року Папа Іван Павло II дуже чітко пише: «Різні техніки штучного запліднення, які, здається, мають служити життю і часто застосовуються з тим наміром, насправді також уможливають нові замахы на життя. Вони неприйнятні з погляду моралі, оскільки відділяють дітонародження від істинно людського контексту подружнього акту, а надто стосується це до техніки, що донині нараховує високий відсоток невдач: ідеться тут не стільки про самий момент запліднення, скільки про наступну фазу розвитку ембріона, нараженого на ризик скорої смерті. В багатьох випадках наявна більша кількість ембріонів, ніж це необхідно для переселення котрогось із них до лона матері; потім ці так звані «понаднормові ембріони» вбивають чи використовують у наукових досліджах, які мають начебто служити поступові науки і медицини, а насправді зводять людське життя тільки до ролі «біологічного матеріалу», що ним можна вільно орудувати» [33, с. 8-9].

Отці церкви та Папи часто наголошували і наголошують на тому, що будь-які методи штучного запліднення недопустимі. Згідно вчення Католицької Церкви, неприйнятні будь-які способи зачаття, які замінять собою подружній акт. Діти є плодом подружнього акту взаємної і цілковитої віддачі у всіх аспектах: фізичному, психологічному, духовному і моральному.

В енцикліці «*Mater et magistra*» Папа Іван 23 стверджує: «Передача людського життя довірена природою особистому і усвідомленому акту і, як така, вона є суб'єктом премудрих законів Бога: недоторканих і непорушних законів, які слід визнавати і дотримуватися. Тому не можна використовувати ті ж засоби і методи, які допустимі для передачі життя рослин і тварин» [96].

Також якщо ми звернемось до тексту керівництва Конгрегації віровчення «*Donum Vitae*»: «Медичне втручання поважає гідність людини,

коли воно спрямоване на сприяння подружньому акту, полегшуючи його вчинення або дозволяючи йому досягти своєї мети після того, як він був здійснений нормальним способом» (II, 6). Тому «технічний засіб, що полегшує подружній акт або допомагає досягти його природних цілей, є морально допустимим. Якщо ж, навпаки, втручання замінює собою подружній акт, воно морально неприйнятне» (II, 6) [17].

У керівництві «Конгрегації віровчення» з біоетики «*Dignitas personae*», крім того, стверджується: «Безумовно, допустимі ті види втручання, які націлені на усунення перешкод для природної фертильності, як, наприклад, гормональне лікування безпліддя гонадного походження, хірургічне лікування ендометріозу, лікування непрохідності маткових труб або мікрохірургічне відновлення їх прохідності. Всі ці техніки можуть розглядатися як справжнє терапевтичне втручання в тій мірі, в якій, вирішивши проблему, що лежить в основі інфертильності, пара може здійснювати подружні акти з прокреативним результатом без необхідності для медика безпосередньо втручатися в сам подружній акт. Жодна з названих технік не заміщає собою подружній акт: тільки він залишається гідним посправжньому відповідального дітонародження» [17].

Доцільно навести слова Папи Франциска до лікарів щодо штучного запліднення: «Ми живемо в епоху експериментів із життям. Однак це є поганим експериментом. Дітей виробляти замість того, щоб приймати їх як дар... гратись із життям. Будьте обережні, бо це є гріхом проти Творця». Наука є дійсно даром від Бога, але на продукти науки, погано використаної, вже не всі здатні дивитись так, як на дар Божий. ЗМІ повне новинами про такі сім'ї, котрі подали на суд своїх лікарів, які робили штучне запліднення, одна пара, наприклад, за те, що в них народилась неповносправна дитина, друга за те, що їм обіцяли хлопчика, а народилась дівчинка. Вони заплатили гроші не за те, що отримали. Якби ці діти були зачаті нормальним шляхом, тоді батьки засуджували б Бога. А так, посилаючись на помилкові результати, вимагають від лікарів мільйони. Дитину ж вони вважають

продуктом, річчю, що є предметом продажу, скарги, компенсації, тощо. Саме тому дедалі більше людей називають дітей зачатих шляхом in-vitro «сучасними рабами». Якщо людина вважає життя – як своє, так і своїх дітей та інших людей – не даром від Бога, тоді вона буде її вважати результатом власних маніпуляцій, над яким вона має владу, що може призвести до ставлення до людей як до предметів [14].

Церква закликає людину не втручатись у Божий задум, бо лише через взаємно об'єднаний духовний та фізичний статевий акт подружжя зможе спроектувати повноцінне нове життя. Лише природній шлях здатний забезпечити розвиток гармонійної особистості, до такого делікатного та таємничого питання не слід застосовувати сторонню біологічну «допомогу» [99]. Але чи не буде вважатись народження здорової дитини – Божим промислом і дивом? Питання спірне, але все одно оцінюючи з моральної точки зору весь ряд репродуктивних технологій, Римо-католицька церква не схиляється ні до однієї.

Як висновок щодо питання штучного запліднення, Валентина Емінова пише: «Щодо штучного запліднення, представники опитаних нами християнських конфесій - за виключно природне запліднення. Якщо подружжя не може завести дитину природнім шляхом, вона, з точки зору опитаних нами священників, має взяти її з притулку» [29].

2.4. Суругатне материнство

Сьогодні серед багатьох людей, які мають проблему із природним зачаттям дитини стає популярним суругатне материнство. Це явище досить популярне і поширене у сучасному світі, а зокрема в Україні, через брак законів, що регулюють цей процес. Суругатне материнство у медичному світі визнають як «один із засобів лікування безпліддя, вид допоміжних репродуктивних технологій, у разі застосування якого жінка (суругатна матір) добровільно погоджується завагітніти з метою виносити й народити

біологічно чужу їй дитину, яку потім передадуть на виховання іншим особам (генетичним батькам), та з якою сурогатна матір більше не буде пов'язана ні правами, ні обов'язками» [48].

Римо-католицька церква завжди висловлювала чітко окреслену негативну позицію щодо цього питання. Згідно з вченням Церкви, «сурогатне материнство суперечить гідності жінки, єдності шлюбу та гідності прокреації людської особи» (Папська Рада у справах душпастирства служби здоров'я). З точки зору морального богослов'я, сурогатне материнство кваліфікується як моральне зло, оскільки мета й засоби досягнення цієї мети не є добрими. Ціллю даної процедури є не стільки народження дитини як таке, скільки утвердження пари, що «замовляє дитину» у власному батьківстві. Коренем такого прагнення є радше егоїзм, ніж любов до дитини – отже, мета є морально хибною [72].

Також і засоби, що слугують народженню дитини у програмі сурогатного материнства, є морально поганими, починаючи від зачаття в пробірці (будь-яке зачаття людини в «посудині» поза тілом матері є принизливим для її гідності) та закінчуючи відділенням новонародженого від сурогатної матері, яку єдину на початках життя він розпізнає як матір і особу, що гарантує йому безпеку.

Церква вважає недопустимим відділення вагітності від материнства, внаслідок чого вагітність зводиться до інкубаційних функцій. Уявлення про утробу матері як про виключно «інкубатор» («лоно для найму») суперечить численним дослідженням, які свідчать про важливі психологічні та фізіологічні зв'язки між організмом матері й дитини [72].

Переважна більшість держав світу забороняє використання такого виду допоміжних репродуктивних технологій як сурогатне материнство. В Іспанії, Італії, Франції й у багатьох інших європейських державах сурогатне материнство заборонене повністю, у Нідерландах, Португалії, Греції, Канаді, Австралії дозволене некомерційне («альтруїстичне») сурогатне материнство. Країни Таїланд й Індія раніше надавали послуги сурогатного материнства,

проте упродовж останнього часу вони заборонили займатися комерційним сурогатним материнством.

В Україні з 1997 р. дозволено комерційним сурогатне материнство. Наразі такий вид послуг надають в Ізраїлі, в окремих штатах США, Білорусії, Росії. В чотирьох штатах США на законодавчому рівні введено повну заборону на сурогатне материнство. Зокрема, Нью-Йорк до певного періоду часу теж належав до таких штатів. Проте 3 квітня 2020 року підписали документ «Акт безпеки батьків і дитини» (A Medical Practitioner's Guide to the Child Parent Security Act), що легалізує сурогатне материнство і встановлює порядок його реалізації у Нью-Йорку. Відповідно до процедури цей документ набрав чинності з лютого 2021 р. [48].

Представники церкви визначає такий вид діяльності як аморальний, оскільки життя людини розглядають як своєрідний договір купівлі-продажу. Негативними наслідками укладання таких угод стають прецеденти, коли жінка, яка виносила дитину, відмовляється її віддавати законним батькам. Крім, того іноді трапляються поодинокі випадки, коли батьки відмовляються від народженого немовля, коли воно має певні вади здоров'я.

Такий вид «заробітку» є аморальним і неприйнятним з тієї точки зору, що воно викривлює справжнє призначення і цінність материнства і розцінюється як «передавання суто біологічного життя». Як наслідок, це провокує загострення ще й до того складні етично-соціальних проблем. Відповідно з цієї позиції сурогатне материнство є забороненим в усіх європейських країнах. Відтак католицька мораль зазначає, що «зачинати чи виношувати людське життя із заздалегідь висловленим наміром його відчужити є неприпустимим» [12, с. 122].

Необхідно відзначити, що переважна кількість європейських країн, сюди належить і Україна, застосовують практику гестаційного сурогатного материнства, згідно з яким сурогатна жінка, яка виношує дитину, немає з нею генетичного зв'язку. В результаті цього народжена дитина є генетично рідною сімейній парі або одного з батьків і не успадковує навіть групу крові

від жінки, що її виносила. Така практика дає можливість захистити права усіх учасників даної програми і захищає від випадків неповернення дитини сурогатною жінкою [48].

Зокрема, генеральний секретар конференції католицьких єпископів Росії, адміністратор приходу святих Петра і Павла в Москві священник Ігор Ковалевський каже, що головною етичною проблемою сурогатного материнства є ставлення до дитини як до товару чи предмета. «Католицька церква вчить, що анімація (з'єднання душі з тілом) відбувається у момент зачаття. Тому зародок має властивості людської особистості та права – до нього не можна ставитися як до предмета для маніпуляцій чи купівлі-продажу, необхідно враховувати його інтереси, а у випадку із сурогатним материнством враховуються лише інтереси дорослих», – пояснив він [16].

Священник Г. Ковалевський наголосив, що сурогатне материнство позбавляє дитину права на батьків та руйнує інститут сім'ї. «Церква підтримує інститут сім'ї як союзу одного чоловіка та однієї жінки – єдиного та нерозривного. Католицька церква каже, що стати батьком та матір'ю – виняткове право подружжя. Таким чином сурогатне материнство руйнує інститут сім'ї» [16].

2.5. Клонування

Слід розглянути в контексті біоетики важливе питання клонування – вершина сучасної науки, створення точної копії будь-якого живого організму. Досягнення сучасного суспільства, до якого люди йшли роками. На початку 2008 року американські учені заявили, що їм вперше вдалося клонувати людину. Це усього 5 людських ембріонів, які прожили 5 днів. Потім самі ж науковці їх вбили, щоб дослідити матеріал. Через 2 тижні після цього повідомлення Папа Римський виступив із заявою, в якій засудив проведення подібних експериментів, бо вони, на його думку, знищують людську особистість [62].

Газета «Оссерваторе романо», офіційний друкований орган Святого Престолу писала: «У наукових дослідженнях і експериментах існують межі, які не можна переступати не лише з етичних міркувань, але і з причини, що впливає з самого характеру природи. Час від часу церква уточнює ці межі, засуджуючи утилітарний підхід до них і відкидаючи все те, що, навіть будучи технічно можливим, не може бути виправдано з моральної точки зору». [76].

Багато людей не вірять у реальну можливість клонування, проте досвід з овечкою Доллі говорить, що дослідження дуже просунулись уперед і вчених може зупинити лише певні морально-етичні переконання. Коли досліди перейшли від тварин до людей, то одразу викликали гостру суспільну критику та дискусію. Питанням клонування людини переймаються не лише дослідники, а й громадські організації, уряди країн, церква. У більшості держав досліди з клонування людини заборонені законодавством. Церква виступає проти таких експериментів. Що викликає такий протест? Якщо коротко, то - експерименти з людським життям [62].

Після клонування у березні 1997 року вівці Доллі, а пізніше також свиней і овець, президент США Б. Клінтон заборонив надавати субсидії на експерименти з клонуванням людини. В інших країнах ухвалено навіть відповідні закони, які забороняють експерименти з людськими клонами [75].

Також у Європі вже є законодавча основа для заборони клонування людини - нещодавно Рада Європи схвалила Конвенцію з прав людини та біомедицину, в яку потрібно буде внести лише деякі доповнення. Цей документ, який накладає суворі обмеження на можливі зловживання досягненнями медичної і біологічної науки, у квітні 1997 року був відкритий до підписання 40 країнами - членами Ради Європи. У Великобританії прийнятий в 1990 році закон «Про взаємне запліднення та ембріології» забороняє клонування людини з використанням клітин ембріона, однак, на думку Шейли Маклін, професора права і медичної етики університету

Глазго, «ця технологія не використовує ембріон, вона використовує дорослих особин» [76].

Головні аргументи проти лунають через те, що ці експерименти проводять перш за все для того, щоб отримати стовбурові клітини для омолодження та лікування. У цьому випадку мова не йде про створення і вирощення дорослої людини-клону, а про вирощення ембріонів, яких вб'ють через два тижні, щоб вилучити з них стовбурові клітини. Таке клонування ще називають терапевтичним, його метою є саме отримання стовбурових клітин. Зрозуміло позиція церкви є різкою, адже навіть найменші ембріони це можливе майбутнє життя, а його навіть медична утилізація прирівнюється до вбивства, а, отже, до гріха. Проте для медицини ці клітини є дуже цінними, адже ними лікують хворобу Паркінсона чи, наприклад, діабет.

Проте кожен такий ембріон це потенційно нова людина, і цілком можливо виростити її, якщо після 14 днів дати їй вирости в людський зародок, і в результаті народиться немовля. Це репродуктивне клонування. Звісно важливо зазначити, щоб виростити хоча б один здоровий ембріон для запліднення жінки, треба вбити багато його «братів», що мають якісь вади чи хвороби. Але з практичної сторони це – медичні експерименти. Якщо вченим вдасться виростити клон людини, в лабораторних умовах, то чи буде вона повноцінним громадянином, чи будуть в неї права та які відносини будуть в людини і її клону?

Також згідно з непідтвердженими повідомленнями, 3 січня 2003 року на світ з'явилося друге клоноване немовля. Перше народилося 26 грудня. Звісно проти клонування виступила католицька церква, яка вважає подібні експерименти порушенням закону Божого [75].

Кардинал Джозеф Ратцингер, префект Конгрегації Ватикану у справах віри, попереджає, що клонування людини є небезпечнішим, ніж зброя масового знищення. «Якщо одна людина виготовляє в лабораторії іншу людину, ця остання вже не є даром Бога або природи. Якщо цю штучну людину можна сфабрикувати, отже її можна і знищити без зайвих докорів

сумління. А людина, яка це робить, стає ще більшою загрозою людству, ніж будь-яка зброя масового знищення» [42].

Варто зазначити, що Папа Римський Іоанн Павло II, який був предстоятелем Римсько-католицької церкви з 1978 по 2005 рік, сформулював її позицію так: «Шлях, вказаний Христом, - це шлях поваги людини, і будь-які дослідження повинні мати на меті пізнання його в його істинності, щоб потім служити йому, а не маніпулювати ним відповідно до проекту, який іноді зарозуміло вважається кращим, ніж проект самого Творця. Для християнина таємниця буття настільки глибока, що вона невичерпна для людського пізнання. Людина ж, який з самовпевненістю Прометея підносить себе до арбітра між добром і злом, перетворює прогрес в власний абсолютний ідеал і згодом буває розчавлений ім. Минулий століття з його ідеологіями, якими сумно відзначена його трагічна історія, і війнами, зорали його, стоїть перед очима всіх як демонстрація результату такої самовпевненості» [102].

У «Компедіумі соціальної доктрини» церкви зокрема зазначається: «Однак сьогодні під терміном «клонування» розуміємо, головним чином, відтворення людини на стадії ембріону, за допомогою методів неприродного запліднення, які створюють нову істоту генетично ідентичною до істоти, від якої вона походить. Таке клонування може здійснюватися із репродуктивною метою: відтворювати людські ембріони, або мати так звані терапевтичні цілі: використовувати ембріони у наукових дослідженнях і, зокрема, у створенні стовбурових клітин. З етичної точки зору, проста реплікація звичайних клітин чи частин ДНК не становить особливої моральної проблеми.

Однак зовсім по-іншому віровчення церкви оцінює клонування як таке. Клонування суперечить гідності дітонародження, адже, будучи нестатевим і асексуальним розмноженням, воно здійснюється без акту подружньої любові. Крім того, ця форма репродукції засвідчує цілковите панування того, хто її здійснює, над об'єктом відтворення. Те, що клонуванням створюють ембріони, щоб використати їхні клітини у терапевтичних цілях, не зменшує

його моральну небезпеку. Адже для використання клітин необхідно спочатку створити ембріон, а потім знищити його [42, с. 158].

Отже, в часи стрімкого розвитку науки і медицини, Римо-католицька церква намагається відслідковувати розвиток новітніх технологій, появу винаходів чи нових методів лікування. Проте Папа Іван Павло II у своїх зверненнях до суспільства, звертав увагу людей з обережністю ставитися до рідного роду експериментальних практик над людиною і закликав замислитися над подальшим майбутнім людства. Людину розглядають як високоморальну особистість, яка притримується відповідних цінностей. Відповідно церква в контексті біоетики наголошує на природньому праві людини на гідне і достойне життя та на гідному та природньому кінці цього життя.

2.6. Самогубство

Проблема самогубства дещо перегукується з поняттям евтаназії, проте в першому випадку сама людина без жодної сторонньої допомоги позбавляє себе життя (при цьому ми не враховуємо до уваги факти доведення особи до самогубства). Поняття самогубства набуває ще більшої актуальності завдяки тому, що умови та обставини сучасного світу пригнічують людини з її переживаннями, страхами та негараздами. Сучасний світ цікавлять, в першу чергу, глобальні трансформації та проблеми, а не звичайна людина. Відповідно в таких умовах людина доволі часто кинута напризволяще в тенета повсякденних випробувань. За таких обставин вона не розуміє і втрачає сенс свого існування, не бачить цілей подальшого життя, а відтак єдиним виходом для розв'язання таких ситуацій вбачає у позбавленні себе життя.

Католицьке вчення навчає, що такі складні ситуації слід вирішувати, використовуючи засоби відвертого міжлюдського спілкування із родиною, близькими друзями, і, зокрема, священниками. Для уникнення таких

випадків, родина, батьки повинні виховувати і прививати дітям любов до життя, показувати та розказувати можливі варіанти вирішення проблем, стимулювати інтерес до реалізації майбутньої мети. Незважаючи на різку критику вчинення самогубства, церква виокремлює свідомий жертвний вчинок заради вищої мети, до прикладу мучеництво, голодування заради захисту честі й гідності людини, смерть через кохання (спасіння близької людини), в ім'я релігійних переконань. Не враховуючи такі поодинокі вчинки, а приймаючи необдумані (у будь-якому випадку!) спонтанні рішення вчинити самогубство, церква закликає людину задуматися над цінністю подарованого життя і безлічі різноманітних можливостей.

У 2009 році Римо-католицька церква вперше заявила про намір змінити своє ставлення до самогубців. До тих, хто сам позбавляє себе життя, слід ставитися зі співчуттям, сприймати такі дії в контексті стану душевного здоров'я цих людей і не чинити осуду. Як повідомляє «The Times», про це заявив представник Католицької церкви у Великобританії, єпископ Вестмінстерського архідіоцезу Бернард Лонглі.

За його словами, «самогубство - тяжкий гріх, проте щоб цілком усвідомлювати, що такий вчинок є гріхом, людина повинна бути психічно здоровою». «Коли людина скоює суїцид, вона, здебільшого, перебуває у такому сум'ятті і відчаї, що втрачає контроль над собою - її свідомість затуманена», - вважає єпископ. «Бог не засуджує того, хто не відає, що чинить. Його милосердя безмежне», - додав він. Зі своєю заявою єпископ виступив напередодні акції, яку Католицька церква мала намір приурочити до Дня життя, що відзначається 26 липня. Цього дня планувалось розповсюдити 350 тис. листівок, у яких розповідатиметься про проблему самогубства [41].

Отець Ігор Бойко, керівник Школи біоетики Українського католицького факультету, член-кореспондент Папської академії Pro Vita каже: «Святіший Отець Іван Павло II в енцикліці «Євангеліє Життя» писав: «Самогубство завжди є морально не припущеним, такою ж самою мірою, як і

вбивство». І ще: заповідь «не вбивай» має виразно негативний зміст, бо визначає граничні межі, яких ніколи не можна переходити» [61].

Кожна людина зобов'язана жити згідно з Божим планом, тому не можна погоджуватися на свідоме позбавлення себе життя, тобто на самогубство. Така дія людини є відкиненням найвищої влади Бога і його плану любові. Отже, акт самогубства є відкиданням любові до себе самого та ближнього, запереченням природного інстинкту життя, втечею від обов'язків справедливості та любові до оточуючих. Кожній людині належаться права на свободу та права на автономне організування власного існування, але сам факт жити-своїм-життям не є об'єктивним вибором людини, бо так як ніхто з нас не вирішив увійти самостійно в це життя, але був до нього покликаний, так само ніхто не може його залишити, не почувши поклику з нього.

З усіх цих причин пряме самогубство (тобто таке, яке є бажане особою як ціль та засіб) в будь-якому разі, з якої причини воно б не сталося, слід розглядати як вчинок морально недозволений. Як наслідок цього, не є також справедливим допомагати особі у заподіянні собі смерті (допомога в самогубстві), тому що, як ми читаємо в енцикліці «Євангеліє Життя», «той, хто підтримує самогубний намір іншої людини й допомагає здійснити його через так звану «допомогу в самогубстві», стає співучасником, а іноді й безпосереднім виконавцем несправедливості, яка ніколи не може бути виправдана, навіть тоді, коли її виконано на її бажання» [33].

У «Катехизмі» Католицької церкви зазначено, що не лише важкі психічні розлади, а й «велика журба чи страх випробування, терпіння або тортур можуть применшити відповідальність суїциду». «Не слід втрачати надію на вічне спасіння людей, які заподіяли собі смерть. Бог може їм дати, лише Йому відомим шляхом, нагоду спасенного каяття. церква молиться за людей, які відібрали в себе життя» [61].

Аналізуючи матеріал можна сказати, що католицьке морально-етичне вчення як центр, як найвищу цінність ставить життя людини. У цьому контексті видається дивним, коли люди починають впроваджувати медичні

феномени та закони, які їм сприяють, наслідком яких є знищення або руйнування людського життя. Проблеми та питання, які досліджує біоетика, і католицька біоетика зокрема, лише починають розвиватись та формуватись у суспільстві в цілому. Розвиток технологій, нові можливості створюють великі ризики для існування людини як такої, загрожують втратою відчуття внутрішньої гармонії та цілісності, а отже, втратою особистої цінності та індивідуальної гідності [67, с. 105].

Висновки до розділу 2

Слід зазначити, що питання, до яких звертається католицька біоетика, наразі стають актуальними. Папа Іван Павло II в своїх численних промовах закликав людство з більшою обережністю дивитися на власну експериментальну діяльність, побільше задумуватись над майбутньою долею власних нащадків. Католицьке біоетичне вчення завжди буде відстоювати право людини на гідний та справжній початок життя, його продовження, розвиток та на гідне та природне його завершення. А людина для церкви завжди залишатиметься мірилом цінностей, благодаті та високоморальної духовності [60].

Розглядаючи з позиції Римо-католицької церкви такі важливі питання як евтаназія, аборт, штучне запліднення, клонування та самогубство, ми можемо сказати, що церква виступає проти або категорично проти цих явищ.

Позбавлення життя хворої людини, у будь-якому випадку виходить за рамки людської етики та з християнської точки зору посягає на беззаперечну цінність життя людини. Це явище навіть із «найкращих» мотивів та бажання допомогти визнається вбивством з боку церкви. Адже життя людини є неоціненним та важливим і у соціумі, і звісно ж для Церкви, тому воно має бути збережене та захищене від зачаття до природної смерті [6].

Проте Римо-католицька церква не лише забороняє евтаназію, але і пропонує конкретні засоби допомоги для важкохворих людей та до

пом'якшення ставлення до їх стану: одностайна відмова від евтаназії як такої, повний доступ до знеболюючих засобів, формування та розвиток інституту волонтерів або ж священнослужителів, що зможуть опікуватись фізичним та духовним станом хворих людей; вдосконалення мультидисциплінарної співпраці та душпастирства в сфері охорони здоров'я (медичного капеланства).

Аборт – це вбивство, і навіть якщо це ще ембріон, то він все одно вважається життям та Божим творінням. Тому штучне переривання вагітності розцінюється церквою як великий гріх. На думку, РКЦ та й усіх християнських церков, немає випадків, за яких аборт можна б було дозволити чи легалізувати державою.

Церква не визнає штучне запліднення, адже це втручання людини у Божий промисел, та навіть прирівняння себе до Господа. Священники кажуть, що краще взяти дитину з притулку чи спробувати лікувати чоловікові та жінці проблеми, що не дають зачати природнім шляхом, ніж вдаватись до експериментів з власним тілом, яке дано нам Богом.

Як висновок щодо клонування можна привести слова заступника директора Інституту геронтології Геннадія Бутенко: «Є старий спосіб відтворення людини, для того немає потреби поки що, слава Богу, - займатися клонуванням. Поки що з усіх точок зору це не припустимо» [52]. Тож репродуктивне клонування має підґрунтям більше науковий інтерес, ніж практичне застосування.

Про самогубство не можливо сказати, що Римо-католицька церква підтримує це явище. Звісно церква виступає проти, але не забирає можливості у людини покаятись за цей гріх. Тому про це питання можна зазначити права людини із Компедіуму соціальної доктрини церкви: «Папа Іван Павло II подає перелік прав в енцикліці «Centesimus annus»: «право на життя, що включає право дитини на розвиток у лоні матері з моменту зачаття; право жити у повній родині і сприятливій для розвитку дитячої особистості моральній атмосфері; право розвивати свій розум і свободу,

шукаючи і пізнаючи істину; право брати участь у розумному використанні земних благ і працею заробляти на себе і свою родину; право вільно створювати сім'ю, мати і виховувати дітей, відповідально ставлячись до свого сексуального життя. Першим правом у цьому переліку є право на життя від зачаття до природної смерті. Це право зумовлює реалізацію всіх інших прав і визнає, зокрема, незаконною будь-яку форму абортів чи евтаназії» [43, с. 105].

ВИСНОВКИ

Розглянувши офіційні документи Римо-католицької церкви можна зрозуміти, що біоетичні питання хвилювали отців церкви упродовж функціонування церкви, а окремі проблеми досить чітко окреслювались у енцикліках пап, листах «Конгрегації віровчення» та працях священників. Ще з часу понтифікату Бенедикта XIV (1740—1758) ведеться традиція написання папських енциклік, що присвячені актуальним релігійним, моральним, соціальним, політичним та іншим важливим проблемам.

Для діяльності понтифіків і Римо-католицької церкви в цілому вагоме значення мають саме соціальні енцикліки, які були започатковані Левом XIII у посланні «*Regum novarum*» («Нові речі», 1891). Варто зазначити, що є ряд особливо важливих папських енциклік, які в ключових своїх питаннях торкаються головних понять біоетики. Серед соціальних енциклік, що стосуються нашого розгляду, слід виокремити п'ять документів:

1. «*Casti Connubii*» (укр. «Про цнотливість шлюбу») - енцикліка Папи Пія XI від 31 грудня 1930 р. Вона підкреслила святість шлюбу і заборонила використання штучного контролю над народжуваністю і абортами.

2. «*Humanae Vitae*» (лат. *Humanae vitae tradendae munus gravissimum...* — «Найважливіший дар передачі людського життя...») — енцикліка Папи Павла VI від 25 липня 1968 р., присвячена питанням контролю над народжуваністю .

3. «*Evangelium Vitae*» (укр. Євангеліє Життя) — енцикліка Папи Римського Івана Павла II про моральні цінності й непорушність людського життя. Ця енцикліка пояснює фундаментальні питання, що стосуються людської особистості в усіх аспектах її існування та розкриває моральне вчення Католицької церкви про смертну кару, аборти й евтаназію.

4. «*Caritas in Veritate*» (укр. Любов в Істині) — енцикліка Папи Римського Бенедикта XVI, опублікована 29 червня 2009 р.

5. «Laudato si'» (укр. Хвала Тобі) — енцикліка Папи Римського Франциска, опублікована 18 червня 2015 року, присвячена проблемам екології та захисту навколишнього середовища.

Підсумовуючи усі матеріали та документів, прийнятних церквою позицій, у 2004 році Папською радою Справедливості та Миру, на прохання Іоанна Павла II, опубліковано «Компедіум соціальної доктрини церкви». Дане упорядковане соціальне вчення церкви стосується питань про божественне провидіння, церкву як місію Ісуса Христа та її соціальну доктрину, про людину, її природу, права та обов'язки, про людську гідність. Крім того, у документі висвітлено погляд на сім'ю в суспільстві, суспільне життя та спільне благо, людську працю та економіку, політичні та міжнародні спільноти, навколишнє середовище; про сприяння мирові, душпастирським діям та діяльності мирян.

Варто відзначити, що є багато різних документів на дану тематику, зокрема інші енцикліки, листи «Конгрегації віровчення», папські послання та булли, декларації та інше. Проте не всі з них ми можемо використати для аналізу нашої теми. Наприклад особливо важливим є лист «Конгрегації віровчення» “Samaritanus bonus”, затверджений Папою Франциском, який засуджує будь-які форми евтаназії та асистованого самогубства, закликаючи підтримати сім'ї та медичних працівників, оприлюднений у вересні 2020 року.

Ще одним важливим документом для дослідження проблеми є пастирська конституція Другого Ватиканського собору Католицької церкви «Gaudium et Spes» (лат. – Радість і надія). Вона підсумовує католицьке вчення про взаємовідносини церкви і сучасного суспільства, детально характеризує церковне бачення місця людини в сучасному світі, розкриває економічні, культурні та соціальні аспекти людського життя.

Наступний документ, який ми проаналізували це – «Persona Humana» (Людська Особа) Декларація про деякі питання статевої етики, яка була оприлюднена 29 грудня 1975 р. Посилаючись на вище згадану Пастирську

конституцію, на різні документи Другого Ватиканського собору, документи церкви, а також на Святе Письмо, Священна Конгрегація у справах доктрини віри опублікувала цей документ, щоб наголосити на позиції Римо-католицької церкви щодо питань статі людини та гострих проблемах, які з цим пов'язані.

Всі зазначені документи мають на меті пояснення, ознайомлення мирян із основними положеннями доктрини церкви, роз'яснення питань біоетики, життєдіяльності людини, її морального та духовного розвитку. Римо-католицька церква досить чітко сформулювала свою позицію, та соціальну доктрину зокрема ще у середині ХХ ст., яка за роки не змінюється, лише можливо удосконалюється у деяких аспектах.

Сьогодні позиція Римо-католицької церкви та суспільства щодо визначення суті поняття біоетики є схожою: «Біоетику розглядають як науку про моральність людської поведінки у біологічно-медичній галузі та в сфері охорони здоров'я стосовно її відповідності моральним нормам та цінностям» [79, с. 292]. На відміну від православної, а також протестантської моралі, у католицькій етиці вагоме місце займає вчення про природний закон, який фактично ототожнює християнську мораль з людською природною мораллю. Таким чином, метою католицької моралі можна назвати життя відповідно до природного закону.

Після Другого Ватиканського собору, що завершився у 1965 році, змінилась сама церква, а, отже, і деякі усталені погляди на ті явища чи речі, що хвилювали людей. Собор прийняв багато важливих документів, що стосувались життя християнина, сім'ї, виховання дітей, питань життя та смерті, статевих стосунків, різноманітних етико-медичних, біоетичних питань, що хвилюють суспільство та церкву тоді і сьогодні.

Зрозуміло, що серед найбільш важливих проблем Римо-католицька церква виділяє практику абортів (в тому числі проблеми, що стосуються розвитку ембріона), використання стовбурових клітин, репродуктивні технології, сурогатне материнство, евтаназія, як проблема, що сьогодні має

набагато ширший розголос та практику прийняття/використання у багатьох країнах, трансплантація органів, самогубство та ряд інших.

Ми більш детально розглянули та проаналізували деякі з важливих питань біоетики, такі як евтаназія, аборт, штучне запліднення, сурогатне материнство, клонування та самогубство.

Зрозуміло, що у даний складний час, найчастіше піднімається саме тема евтаназії, і різні представники Римо-католицької церкви зокрема представляють свою позицію згоди чи незгоди з даним явищем. Звісно важливо пам'ятати, що офіційна позиція Церкви щодо умисного позбавлення життя хворої людини залишається незмінною і у повній мірі представлена словами Папи Йоана Павла II у енцикліці «*Evangelium Vitae*» («Євангеліє життя») (1994). Також у «Декларації про евтаназію» (1980 р.), стверджується, що «навмисне заподіяння смерті комусь, чи самовбивство, зокрема, дорівнює вбивству; і така дія чи дії щодо будь-якої особистості мають розглядатися як відхід від Божої влади та Його плану» [24].

Щодо питання абортів священнослужителі зазначають, що кожне людське життя дорогоцінне, і як Боже творіння має своє покликання і завдання в цьому світі. Саме тому зустрічаються подібні думки про легалізацію абортів: «спільне добро, про яке має дбати держава, повинно включати визнання і юридичну охорону людських прав, а серед них першого – права на життя. Треба змінити закон про аборт» [67, с.108].

Питання штучного запліднення досить делікатне, але в своїй енцикліці «*Humanae Vitae*» («Людське життя») папа Павло VI ще в 1968 році застеріг людство від небажаних впливів щодо технологічного втручання в межі людського організму, а, особливо, відтворення людини шляхом механічного втручання. А в енцикліці «*Evangelium Vitae*» від 25 березня 1995 року Папа Іван Павло II дуже чітко пише: «Різні техніки штучного запліднення, які, здається, мають служити життю і часто застосовуються з тим наміром, насправді також уможливають нові замахы на життя. Вони неприйнятні з погляду моралі, оскільки відділяють дітонародження від істинно людського

контексту подружнього акту, а надто стосується це до техніки, що донині нараховує високий відсоток невдач: ідеться тут не стільки про самий момент запліднення, скільки про наступну фазу розвитку ембріона, нараженого на ризик скорої смерті» [33, с. 8-9].

Серед особливо актуальних питань у сучасному світі виступає проблема сурогатного материнства. Римо-католицька церква завжди висловлювала чітко окреслену негативну позицію щодо цього питання. Згідно з вченням церкви, «сурогатне материнство суперечить гідності жінки, єдності шлюбу та гідності прокреації людської особи» [72] (Папська Рада у справах душпастирства служби здоров'я). З точки зору морального богослов'я, сурогатне материнство кваліфікується як моральне зло, оскільки мета й засоби досягнення цієї мети не є добрими.

Питання клонування, яке ще донедавна здавалось неможливим, сьогодні викликає жваві дискусії у суспільстві. Проте у «Компедіумі соціальної доктрини церкви» зокрема зазначається, що сьогодні під терміном «клонування» розуміємо, головним чином, відтворення людини на стадії ембріону, за допомогою методів неприродного запліднення, які створюють нову істоту генетично ідентичною до істоти, від якої вона походить. Таке клонування може здійснюватися із репродуктивною метою: відтворювати людські ембріони, або мати так звані терапевтичні цілі: використовувати ембріони у наукових дослідженнях і, зокрема, у створенні стовбурових клітин. З етичної точки зору, проста реплікація звичайних клітин чи частин ДНК не становить особливої моральної проблеми.

Однак зовсім по-іншому Римо-католицька церква оцінює клонування як таке. Клонування суперечить гідності дітонародження, адже, будучи нестатевим і асексуальним розмноженням, воно здійснюється без акту подружньої любові. Крім того, ця форма репродукції засвідчує цілковите панування того, хто її здійснює, над об'єктом відтворення. Те, що клонуванням створюють ембріони, щоб використати їхні клітини у терапевтичних цілях, не зменшує його моральну небезпеку. Адже для

використання клітин необхідно спочатку створити ембріон, а потім знищити його.

Стосовно питання самогубства церква виходила із постулатів Святого Письма. Незважаючи на те, що церква засуджує та загалом негативно ставиться до всіх випадків самовбивства, але все таки може бути окремо відзначена свідомо жертвна смерть заради вищих духовних цінностей: мученицька смерть, самогубство з політичних мотивів (наприклад, страйк-голодування), смерть з любові (заради спасіння близької людини), релігійна жертва. Але якщо не брати до уваги такі дуже рідкісні випадки і зважаючи на різні причини та передумови рішення про суїцид, то звісно, що Церква завжди підтримуватиме і пропагуватиме життя та цінність власного існування як Божого творіння.

Проте у 2009 році Римо-католицька церква вперше заявила про намір змінити своє ставлення до самогубців. До тих, хто сам позбавляє себе життя, слід ставитися зі співчуттям, сприймати такі дії в контексті стану душевного здоров'я цих людей і не чинити осуду.

Розглянувши усі зазначені питання та проаналізувавши позицію Римо-католицької церкви викладену у офіційних документах, а також висловлену у численних промовах та листах до простих мирян можна зрозуміти, що церква завжди стає на сторону людини, відстоює її інтереси та бажання, прагне привести людину до Бога таким чином, щоб не нав'язати їй любові до Творця, а лиш показати, що Господь перш за все любить людину. Католицька церква притримується думки – життя це найвище благо, а, отже свою позицію формує ґрунтуючись на цій тезі. Понтифікат, отці церкви, прості священники та прихильники церкви прагнуть захистити людину та дати їй прихисток у всіх моральних, фізичних і духовних ситуаціях, а також відповісти на усі хвилюючі її питання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. 1 квітня 2002 року в Нідерландах легалізована евтаназія [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://c4u.org.ua/1-kvitnia-2002-roku-v-niderlandah-legalizovana-evtanaziia/>
2. 25 липня виповнюється 50 років від виходу енцикліки «Humanae vitae» [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://archiwum.radiozagrana.pl/5/38/Artykul/374642>
3. Альошина О. А. Соціальна доктрина католицької церкви / О. А. Альошина // Наукові записки. Серія «Історичне релігієзнавство». – Острог. – 2013. – Випуск 8. – С. 3–10. (фахове видання)
4. Альошина О. Соціальні питання у соціальному вченні Лева XIII / О. А. Альошина // Наукові записки. Серія «Історичне релігієзнавство». – Острог. – 2014. – Випуск 9. – С.16-24. (фахове видання)
5. Асеева И. А. Учебное пособие для медицинских университетов / И. А. Асеева, В. Е. Никитин. – Курск: изд-во Курского гос. медицинского ун-та, 2002. – 89 с.
6. Бачинська Л. Ю. Біоетичні проблеми евтаназії [Електронний ресурс] / Л. Ю. Бачинська. – Режим доступу до ресурсу: <http://aphd.ua/publication-29/>
7. Бачинська Л. Ю. Позиція католицької церкви щодо біоетичних проблем абортів й евтаназії: філософсько-правове осмислення / Л. Ю. Бачинська. // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер: Юриспруденція. – 2014. – С. 34–36
8. Биоэтика и религиозная мораль [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://studme.org/124302054698/etika_i_estetika/bioetika_religioznaya_moral
9. Биоэтика [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.pravenc.ru/text/149211.html>

10. Біоетика може стати однією із площин для творення міжрелігійного діалогу, – Христина Камінська, дослідниця біоетики [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://velychlviv.com/bioetyka-mozhe-staty-odniyeyu-iz-ploshhyn-dlya-tvorennya-mizhreligijnogo-dialogu-hrystyna-kaminska-doslidnytsya-bioetyky/>
11. Біоетика як розділ прикладної етики [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://osvita.ua/vnz/reports/culture/10521/>
12. Бойко І. Біоетика / І. Бойко. – Львів: Видавництво Українського Католицького Університету, 2007. – 180 с.
13. Брунелли Лючіо «Humanae vitae» – енциклика, расколовшая мир [Електронний ресурс] / Лючіо Брунелли – Режим доступу до ресурсу: http://familyspb.narod.ru/Humanae_Vitae_enciklika_raskolovshaja_mir.html
14. Буря навколо методу in-vitro [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://munkacs-diocese.org/ua/2017/10/05/in-vitro/>
15. Бучковський О. «Евтаназія – добра смерть? Ні – нацизм!» [Електронний ресурс] / Олександр Бучковський – Режим доступу до ресурсу: <https://kmc.media/2019/10/24/evtanaziya-dobra-smert-ni-nacyzm.html>.
16. В Римско-католической церкви суррогатное материнство приравняли к проституции [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://vz.ru/news/2019/12/6/1012288.html>
17. Важкі питання. В якому випадку екз можна вважати морально прийнятним? [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://catholicnews.org.ua/vazhki-pitannya-v-yakomu-vipadku-ekz-mozhna-vvazhati-moralno-priynyatnim>
18. Ватикан закликає єпископів США до обережності у справі політиків, що підтримують аборти [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://credo.pro/2021/05/290867>
19. Вибрані документи католицької церкви про шлюб та сім'ю. Від Лева XIII до Бенедикта XVI, 2008. – Інститут Родини і Подружнього Життя Українського Католицького Університету ; «Колесо». – 311 с.

20. Вольф О. О. Деякі доктринальні та нормативно-правові передумови гуманізації політики Православної і Католицької Церков стосовно невиліковно хворих (др.пол.ХХ-поч.ХХІ ст.) / О. О. Вольф. // Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації. – К.: Університет «Україна». – 2012. – №3. – С. 106–110
21. Вчення Папи Павла VI про моральне зло контрацепції (о. Іван Галімурка) [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://olha-church.org.ua/web/page/vchennja-papu-pavla-vi-pro-moralne-zlo-kontracercsiyi>
22. Губський Ю., Царенко А., Шевчик А., Бабійчук О. Діяльність Інституту паліативної та хоспісної медицини МОЗ України у 2010 році щодо удосконалення нормативно-правового бази паліативної та хоспісної медицини в Україні / Ю.Губський, А.Царенко, А.Шевчик, О.Бабійчук // Медичне право, 2011. – №2. – С. 4 – 16
23. Дахно Ф. В. Допоміжні репродуктивні технології і проблеми постмортальної (посмертної) репродукції [Електронний ресурс] / Ф. В. Дахно, А. О. Куценко – Режим доступу до ресурсу: <https://z-l.com.ua/ua/article/281>
24. Декларація про евтаназію, прийнята Святою конгрегацією з Доктрини віри [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://www.newadvent.org/library/docs_df80eu.htm
25. Документи II Ватиканського собора [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://cathmos.ru/wp-content/uploads/2019/12/dokumenty_vtorogo_vatikanskogo_sobora.pdf.
26. Дробик Й. Евтаназія: історична ретроспектива та сучасний стан у світі й Україні / Й. Дробик // Наукові записки УКУ. – 2018. – Ч. 11: Богослов'я, вип. 5. - С. 143-165
27. Душпастирська конституція про церкву у сучасному світі GAUDIUM ET SPES, оголошена Його Святістю, Павлом VI 7 грудня 1965 року [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:

- https://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19651207_gaudium-et-spes_en.html
28. Експерт УКУ на парламентських слуханнях говорив про майбутнє розвитку біоетики та суспільної моралі [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://credo.pro/2011/11/53691>
  29. Емінова В. «Майстерня майбутнього: Що Бог думає про дітей з пробірки» (Як християнство, юдаїзм та іслам ставляться до прагнення людини самій бути Творцем. Адаже саме так, з точки зору релігії, можна охарактеризувати клонування і екстракорпоральне запліднення) [Електронний ресурс] / В. Емінова – Режим доступу до ресурсу: <https://www.depo.ua/ukr/life/vdayuchi-boga-yak-religiyi-stavlyatsya-do-stvorenniya-lyudey-neprirodnim-sposobom-20180424764552>
  30. Енцикліка [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://vue.gov.ua/%D0%95%D0%BD%D1%86%D0%B8%D0%BA%D0%BB%D1%96%D0%BA%D0%B0>
  31. Енцикліка «Fratelli tutti» Папи Франциска українською мовою [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://risu.ua/enciklika-fratelli-tutti-papi-franciska-ukrayinskoyu-movoyu_n114431
  32. Енцикліка «Laudato Si» Святішого Отця Франциска Про турботу за наш спільний дім [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://www.vatican.va/content/dam/francesco/pdf/encyclicals/documents/papa-francesco_20150524_enciclica-laudato-si_uk.pdf
  33. Енцикліка Evangelium Vitae [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://www.pro-life.vinnica.ua/personaggi/evangelium_vitae.pdf
  34. Європейська столиця сурогатного материнства [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://credo.pro/2020/05/265629>
  35. Європейський парламент обговорює енцикліку папи «Любов у істині» (Caritas in Veritate) [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.laityugcc.org.ua/mirjani-v-politici/articles/jevropejskij-parlament-obgovorjuje-encikliku-papi-ljubovuistinicaritasinveritate.html>

36. Єпископ «Левине Серце»: політики, що підтримують аборти, мають бути відлучені від Церкви [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://credo.pro/2021/09/299459>
37. Заборона контрацепції, абортів і штучного запліднення [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zaxid.net/zaborona-kontratseptsiyi-abortiv-i-shtuchnogo-zaplidnennya-n1501938>
38. Завершальна стадія життя – найскладніше питання для членів біоетичних комітетів Європи [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://credo.pro/2011/11/53514>
39. Засухина В. Н. Християнско-консервативные основы биоэтики. Консервативная биоэтика в России [Електронний ресурс] / В. Н. Засухина – Режим доступу до ресурсу: <file:///C:/Users/Boss/Downloads/hristiansko-konservativnye-osnovy-bioetiki-konservativnaya-bioetika-v-rossii.pdf>
40. Иванов А.Л. Христианская католическая мораль и современные биоэтические проблемы // Серия “Symposium”, Религия и нравственность в секулярном мире. , Выпуск 20 / Материалы научной конференции. 28-30 ноября 2001 год Санкт-Петербург : Санкт-Петербургское философское общество, 2001. С.108-110 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://anthropology.ru/ru/text/ivanov-al/hristianskaya-katolicheskaya-moral-i-sovremennye-bioeticheskie-problemy>
41. Католицька церква має намір змінити ставлення до самогубців [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://religions.unian.ua/catholicism/243112-katolitska-tserkva-mae-namir-zminiti-stavlennya-do-samogubtsiv.html>
42. Клонування небезпечніше за зброю масового знищення [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/cerkvi-svitu-146>
43. Компедіум соціальної доктрини церкви [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:

- http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/justpeace/documents/rc_pc_justpeace_doc_20060526_compendio-dott-soc_uk.pdf
44. Конгрегація Віровчення: евтаназія — злочин проти життя [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://synod.ugcc.ua/data/kongregatsiya-virovchennya-evtanaziya-zlochyn-proty-zhyttya-4049/>
  45. Конституція України: офіц. текст. – Київ : КМ, 2013. – 96 с.
  46. Коцур Тимотей Т. «Caritas in Veritate» – енцикліка, що промовляє до сучасності [Електронний ресурс] / Тимотей Т. Коцур – Режим доступу до ресурсу: <https://www.vaticannews.va/uk/vatican-city/news/2019-12/pidsumok-zustrici-pro-encykliku-cv.html>
  47. Коцур Тимотей Т. Конгрегація Віровчення: евтаназія – злочин проти життя [Електронний ресурс] / Тимотей Т. Коцур – Режим доступу до ресурсу: <https://www.vaticannews.va/uk/vatican-city/news/2020-09/pidsumok-dokumenta-samaritanus-bonus.html>
  48. Кривцова Т., Корнієнко М. Сурогатне материнство: проблеми правового регулювання та судової практики / Т. Кривцова, М. Корнієнко // Юридична газета. – 2020. – №13 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/medichne-pravo-farmacevtika/surogatne-materinstvo-problemi-pravovogo-regulyuvannya-ta-sudovoyi-praktiki.html>
  49. Кришталь Г. Евтаназія в контексті права на гідну смерть / Г. Кришталь. // Вісник Інституту родини і подружнього життя Українського Католицького Університету. – 2004. – №4. – С. 96–97
  50. Кучера Т. Біоетика: огляд найактуальніших проблем / Т. Кучера // Університетська кафедра. – 2014. – № 3. – С. 67-91
  51. Ламбетська конференція [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://uk.jejakjabar.com/wiki/lambeth_conference#Seventh: 1930.
  52. Людські клони вже реальність [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://tsn.ua/analitika/lyudski-kloni-vzhe-realnist.html>

53. Мамедов В. К. Религиозные учения и морально-правовые критерии биоэтики [Електронний ресурс] / В. К. Мамедов – Режим доступу до ресурсу: <http://huquq.org.az/ru/publication/4043/>
54. Маніпуляція даром плідності: штучне запліднення [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://rodynaugcc.if.ua/diyalnist/peredshlyubna-katehyzatsiya/programa-kursu-peredshlyubnoyi-katehyzatsiyi-v-elektronnomu-varianti/manipulyatsiya-darom-plidnosti-shtuchne-zaplidnennya/>
55. Мараховська Е. В. Сучасні інтерпретації вчення католицької церкви про шлюб та сім'ю [Електронний ресурс] / Е. В. Мараховська – Режим доступу до ресурсу: <file:///C:/Users/Boss/Downloads/12001-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-23956-1-10-20181217.PDF>
56. Мартич Р. В. Сучасна інтерпретація питань біоетики (аборт, евтаназія) у католицизмі та протестантизмі [Електронний ресурс] / Р. В. Мартич – Режим доступу до ресурсу: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/18509/1/R_Martych_Sophia_2_6_2016_K_NUITS.pdf
57. Мартич Р. В. Відношення християнських мислителів до репродуктивної медицини: біоетичний аспект [Електронний ресурс] / Р. В. Мартич – Режим доступу до ресурсу: <file:///C:/Users/Boss/Downloads/104-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-105-1-10-20191002.pdf>
58. Мініч А. Християнство в пошуках відповіді: проблеми соціально-етичної доктрини [Електронний ресурс] / А. Мініч – Режим доступу до ресурсу: http://vb.vpba.edu.ua/public/pdf/3_23.pdf
59. Мороз В. Надмірне багатство і нищення довкілля стали «новими» гріхами [Електронний ресурс] / В. Мороз – Режим доступу до ресурсу: <https://te.20minut.ua/Podii/nadmirne-bagatstvo-i-nischennya-dovkillya-stali-novimi-grihami-113449.html>

60. Олендїй Л. Евтаназія: гідна смерть чи вбивство? [Електронний ресурс] / Леся Олендїй // Львівська Газета – Режим доступу до ресурсу: <https://ucu.edu.ua/news/evtanaziya-hidna-smert-chy-vbyvstvo/>
61. Отець Ігор Бойко: «Безвихідних ситуацій не буває!» [Електронний ресурс] // День – Режим доступу до ресурсу: <https://ucu.edu.ua/news/otets-ihor-bojko-bezvyhidnyh-sytuatsij-ne-buvaje-den/>
62. Паліативна допомога як протидія евтаназії [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://bioethics.ucu.edu.ua/paliatyvna-dopomoga-yak-protydiya-evtanaziyi/>
63. Папа знаєт, куда идти - Отклики на енциклику «Caritas in Veritate» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://apologia.ru/news/585>
64. Папа Римський дозволив священникам прощати аборти [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.dw.com/uk/%D0%BF%D0%B0%D0%BF%D0%B0-%D1%80%D0%B8%D0%BC%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9-%D0%B4%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D0%B2-%D1%81%D0%B2%D1%8F%D1%89%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B0%D0%BC-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%89%D0%B0%D1%82%D0%B8-%D0%B0%D0%B1%D0%BE%D1%80%D1%82%D0%B8/a-36473928>
65. Паращевін М. Релігія та релігійність в Україні / М. Паращевін. – Київ, Інститут політики, Інститут соціології НАН України, 2009. – 68 с.
66. Петришин Н. Є. «Інтерпретація екологічних проблем у сучасному католицизмі: філософсько-релігієзнавчий аналіз» (автореферат) [Електронний ресурс] / Н. Є. Петришин – Режим доступу до ресурсу: http://eprints.zu.edu.ua/20997/1/avt_Petryshyn.pdf

67. Погоріла Л. Католицька біоетика як моральний регулятор людського вчинку [Електронний ресурс] / Л. Погоріла – Режим доступу до ресурсу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/15347/04-Pogorila.pdf?sequence=1>
68. Погоріла, Л. М. Посягання на життя чи можливість планування родини: погляд на аборти з точки зору римо-католицького віровчення / Л. М. Погоріла // Українська полоністика. Випуск 6. Історико-філософські дослідження. – 2009. – С. 38-44
69. Понад 500 науковців виступили на захист вчення Католицької Церкви [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://credo.pro/2016/09/165317>
70. Право на смерть. Паралізований поляк просить допомогти йому вмерти [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.radiosvoboda.org/a/960031.html>
71. Православна біоетика не пропонує абсолютної відповіді, – доктор біоетики Марія Ярема [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://ucu.edu.ua/news/pravoslavna-bioetyka-ne-proponuye-absolyutnoyi-vidpovidi-doktor-bioetyky-mariya-yarema/>
72. Прах Б. Сурогатне материнство – позірне милосердя, що обертається бідною [Електронний ресурс] / Б. Прах – Режим доступу до ресурсу: https://zaxid.net/surogatne_materinstvo_pozirne_miloserdya_shho_obertayetsy_a_bidoyu_n1503004
73. Про що не сказали «по телевізорі»? [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://credo.pro/2015/09/141081>
74. Проблема евтаназії в контексті біоетики. Реферат [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://osvita.ua/vnz/reports/philosophy/12948/>
75. Проблема клонування людини [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.radiosvoboda.org/a/897943.html>

76. Проблема клонування тварин і людини [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://ni.biz.ua/12/12_19/12_194316_problema-klonirovaniya-zhivotnih-i-cheloveka.html
77. Проблеми легалізації евтаназії. Перегляд та обговорення фільму «Хороша смерть» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://pravokator.club/news/problems-legalizatsiyi-evtanaziyi-pereglyad-ta-obgovorennya-filmu-horosha-smert/>
78. Римо-католицька традиція у біоетиці [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://pres.in.ua/suchasna-katoliceka-bioetika-stikayetesya-z.html>
79. Родина – спільнота любові //XXII Міжнародний Конгрес Родини. – К., 2007. – 350 с.
80. Саковська О. Ю. Вчення св. Томи Аквінського в контексті сучасності: біоетика та екотомізм [Електронний ресурс] / О. Ю. Саковська – Режим доступу до ресурсу: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/9/7.pdf>
81. Священна Конгрегація у Справах Доктрини Віри Persona Humana (Людська Особа) Декларація про деякі питання статевої етики [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://kmc.media/2017/06/13/deklaraciya-kongregaciyi-virovchennya-pro-deyaki-pytannya-statevoyi-etyky.html>
82. Сестра Діогена Терашкевич: «Біоетика вчить майбутніх лікарів цінувати гідність людини» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://news.ugcc.ua/interview/sestra-d%D1%96ogena-terashkevich-b%D1%96oetika-vchit-maybutn%D1%96h-l%D1%96kar%D1%96v-ts%D1%96nuvati-g%D1%96dn%D1%96st-lyudini-89619.html>
83. Силуянова И. Христианская биоэтика: общее и особенное в подходах к эвтаназии [Електронний ресурс] / И. Силуянова – Режим доступу до ресурсу: <https://taday.ru/text/1017675.html>
84. Ставлення до абортів у польському суспільстві [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.evromed.org.ua/ua/stavlennya-do-abortiv-u-polskomu-suspilstvi/>

85. Сурогатне материнство – це подвійний злочин, - Блаженніший Святослав в інтерв'ю для «Vatican News» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:
http://news.ugcc.ua/interview/surogatne_materinstvo_tse_podv%D1%96yniy_zlochyn_blazhenn%D1%96shiy_svyatoslav_v_%D1%96ntervyyu_dlya_vatican_news_89698.html
86. Сучасні проблеми біоетики: Навч. посіб. для позааудитор. підгот. студ. спец. «Фармація», «Клінічна фармація», «Технологія парфумерно-косметичних засобів» / В. А. Мороз, В. В. Пропіснова, Д. В. Леонт'єв та ін.; За ред. В. А. Мороза. – Х.: Вид-во НФаУ. – 2009. – 128 с.
87. Уряд Австрії схвалив законопроект про «асистоване самогубство». Що він передбачає [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:
<https://babel.ua/news/71856-uryad-avstriji-shvaliv-zakonoprojekt-pro-asistovane-samogubstvo-shcho-vin-peredbachaye>
88. Франція: «Біоетичний закон обмежує роль сім'ї як дарувальниці життя» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:
<https://credo.pro/2021/02/284648>
89. Харчук В. Право на евтаназію як особисте право людини [Електронний ресурс] / В. Харчук – Режим доступу до ресурсу:
<http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3477>
90. Христианская биоэтика в католицизме и протестантизме [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.eparhia-saratov.ru/Content/Books/73/16.html>
91. Христианская биоэтика в католицизме и протестантизме [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:
<https://studfile.net/preview/2253050/page:7/>
92. Християнська біоетика в католицизмі і протестантизмі [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:
http://ni.biz.ua/6/6_7/6_7861_hristianskaya-bioetika-v-katolitsizme-i-protestantizme.html

93. Це ганебно: Католицька церква та УГКЦ вимагають заборонити сурогатне материнство в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://24tv.ua/tse-ganebno-katolitska-tserkva-ugkts-vimagayut-zaboroniti-surogatne_n1344912
94. Церкви закликали керівництво держави заборонити аборти [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://medicallaw.org.ua/spisok-novin/novina/article/cerkvi-zaklikali-kerivnictvo-derzhavi-zaboroniti-abor/>
95. Четвертий національний конгрес з біоетики [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://kivra.kpi.ua/wp-content/uploads/file/Savytska_k1.pdf
96. Чи може штучне запліднення вважатися морально прийнятним? [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://credo.pro/2020/01/187231>
97. Чому Церква за аборт відлучає, а за умисне вбивство – ні? [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zdorovia.ugcc.org.ua/chomu-tserkva-za-abort-vidluchaye-a-za-umis/>
98. Шепетяк О. М. Соціальне вчення Церкви в енцикліках римських пап / О. М. Шепетяк // Гілея: науковий вісник. – 2014. – Вип. 83. – С. 298-302
99. Шкіль С. Соціальна доктрина РКЦ як довершення витвору західнохристиянської соціальної думки [Електронний ресурс] / С. Шкіль – Режим доступу до ресурсу: [http://www.sociology.chnu.edu.ua/res/sociology/Chasopys/Vup1\(9\)/12.pdf](http://www.sociology.chnu.edu.ua/res/sociology/Chasopys/Vup1(9)/12.pdf)
100. Енцикліке «Humanae vitae» Папи Римського Павла VI исполнилось 50 лет [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://sib-catholic.ru/velikoy-entsiklike-humanae-vitae-papyi-rimskogo-pavla-vi-ispolnilos-50-let/>
101. Явище евтаназії, тобто суїциду, Церква засуджує, – о. д-р Ігор Бойко [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: [http://news.ugcc.ua/news/yavishche-evtanaz%D1%96i-tobto-suitsidu-tserkva-zasudzhuie_o_dr_%D0%86gor-boyko-62011.html](http://news.ugcc.ua/news/yavishche-evtanaz%D1%96i-tobto-suitsidu-tserkva-zasudzhuie-o-dr-%D0%86gor-boyko-62011.html)

102. Як створюють клонів людини. Клонування [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://olympsb.ru/uk/kak-sozdayut-klonov-cheloveka-klonirovanie-medicinskie-problemy.html>
103. Якою була мета II Ватиканського Собору [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://credo.pro/2012/04/62042>
104. Ярема М. Біоетика в католицизмі та православ'ї: джерела, методи, особливості [Електронний ресурс] / М. Ярема – Режим доступу до ресурсу: http://er.ucu.edu.ua/bitstream/handle/1/1881/Yarema_Bioetyka.pdf?sequence=1&isAllowed=y
105. Caritas in Veritate [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Caritas_in_Veritate
106. Caritas in Veritate [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/ru/encyclicals/documents/hf_ben-xvi_enc_20090629_caritas-in-veritate.html
107. Casti Connubii [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://ru.wikipedia.org/wiki/Casti_Connubii
108. Casti Connubii (Непорочне подружжя) [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://www.rodyna.org.ua/casti-connubii-neporochne-podruzzhzia/?fbclid=IwAR0Aq1oL5gnKJ0z_msdYtP0kHeiV0Dp2KvUusybb5Dx04-YqA_ssILbLPx8
109. CRUX JOHN L. ALLEN JR. If ‘Laudato Si’ is an earthquake, it had plenty of early tremors [Електронний ресурс] / JOHN L. ALLEN JR. CRUX – Режим доступу до ресурсу: <URL:https://www.bostonglobe.com/news/world/2015/06/18/laudato-earthquake-had-plenty-early-tremors/0G9E6E3fOm7gidfGk63yuM/story.html>
110. Donum vitae. Дар життя. Інструкція про повагу до людського життя на його початку і гідність продовження людського роду / Вибрані документи католицької церкви про шлюб та сім'ю. Від Лева XIII до Івана Павла II. – Том II. – Львів : Видавництво ЛБА. – 2002. – 311 с.

111. Evangelium Vitae [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу:
https://uk.wikipedia.org/wiki/Evangelium_Vitae
112. Gaudium et Spes [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу:
https://www.iupax-ugcc.org.ua/details_element.php?id=1874&lang=1
113. Gaudium et Spes [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу:
https://znaimo.com.ua/Gaudium_et_Spes
114. Humanae Vitae [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу:
https://uk.wikipedia.org/wiki/Humanae_Vitae
115. Humanae Vitae: Sex and authority in the Catholic Church [Электронный ресурс] // National catholic reporter – Режим доступа до ресурсу:
<https://www.ncronline.org/news/opinion/signs-times/humanae-vitae-sex-and-authority-catholic-church>
116. Hromovchuk M. Euthanasia: Theoretical and Legal Principles / Myroslava Hromovchuk. // European Humanitarian Studies. – 2020. – №1. – С. 33–45
117. Laudato si' [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу:
https://uk.wikipedia.org/wiki/Laudato_si%27
118. Vaughan Adam The pope's encyclical on climate change — as it happened [Электронный ресурс] / Adam Vaughan – Режим доступа до ресурсу:
[URL:https://www.theguardian.com/environment/blog/live/2015/jun/18/pope-encyclical-climate-change-live-reaction-analysis#block-5582b62de4b0c09f64bfa923](https://www.theguardian.com/environment/blog/live/2015/jun/18/pope-encyclical-climate-change-live-reaction-analysis#block-5582b62de4b0c09f64bfa923)